

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Актуальні питання сучасної педагогіки

Збірник наукових праць
(виходить два рази на рік)

Випуск 1

Слов'янськ – 2015

УДК 37(06)
ББК 74.00я43
А437

Друкується за ухвалою Вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 5 від «22» грудня 2015 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Білецький О.А. – кандидат педагогічних наук, доцент
Євтух М.Б. – Академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Крутогорська Н.Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент
Кузьміна О. В. – доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор)
Курінна С.М. – доктор педагогічних наук, професор
Лазаренко Д.О. – доктор економічних наук, професор
Набока О.Г. – доктор педагогічних наук, професор
Омельченко С.О. – доктор педагогічних наук, професор
Плюхіна Н.П. – старший викладач
Роганова М.В. – доктор педагогічних наук, професор
Саяпіна С.А. – кандидат педагогічних наук, доцент
Солодухова О.Г. – доктор психологічних наук, професор
Шевченко Г.П. – доктор педагогічних наук, професор, директор науково-дослідного Інституту духовного розвитку людини

А437 Актуальні питання сучасної педагогіки : збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. О.В. Кузьміної]. – Вип. 1. – Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2015. – 132 с.

Збірник наукових праць містить статті науковців з актуальних проблем педагогіки. Мета видання – висвітлювати результати сучасних досліджень у педагогічній науці, поширювати новітні знання і технології серед освітян. Опубліковані матеріали можуть бути корисними вітчизняним і зарубіжним науковцям, викладачам, аспірантам і докторантам, студентам педагогічних вищих навчальних закладів, учителям і вихователям, усім працівникам освітньої галузі.

УДК 373.015.31:502/504

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Годунова Н. Б.

*здобувач вищої освіти 3 курсу англо-німецького відділення філологічного
факультету ДВНЗ «ДДПУ», nata05supernatural@mail.ru*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті доведено, що екологізація є однією з найважливіших стратегій сучасної шкільної освіти.

Ключові слова: екологізація, екологічне виховання, екологічно вихована особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У кінці 70-х років ХХ століття з'явився і став загальноновживаним термін «екологічна освіта». У педагогічній теорії питання екологічної освіти стало розроблятися в руслі нової області педагогічного знання – теорії і методики екологічної освіти, яка розробила зміст, принципи, методи і форми екологічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Необхідність екологізації сфери виховання зазначалася дуже давно у працях видатних педагогів. Відомі діячі (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Г. Песталоцці, Ф. Дістверг, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський)

наголошували на великому суспільному та виховному значенні екології, бо ця наука не лише підвищувала рівень естетичної культури учня, а й сприяла розвиткові логічного мислення, уяви.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Довести важливість і необхідність екологічного виховання у сучасній загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Одним із стратегічних напрямів у шкільній екологічній освіті стала широкомасштабна екологізація шкільних дисциплін. Проте в даний час єдиного трактування цього терміну поки немає. На думку видатного радянського зоолога і еколога М. Ф. Реймерса, загальна екологізація означає різнобічний, більш системний, ніж раніше, підхід до об'єктивного світу і більше усвідомлення ролі природи в житті людини.

У процесі екологізації шкільних дисциплін, небезпечною тенденцією стало посилене упровадження в зміст шкільних предметів фактів негативного впливу людини на навколишнє середовище. Ця обставина не може не насторожувати педагогів. Якщо діти не бачать позитивних прикладів рішення проблем, якщо вони не можуть знайти власний досвід їх вирішення, то це приведе до зниження соціальної активності. Позитивна установка завжди важлива у вихованні та освіті.

Під екологізацією шкільних предметів слід розуміти таку дію на розум учня, при якому він засвоює єдність і неподільність природи Землі, опановує елементарні навички географічного прогнозування, розуміє цінності навколишнього середовища в найширшому значенні, виконує правила індивідуальної поведінки в природі, розуміє значення взаємодії суспільства і навколишнього середовища.

Англійська мова як шкільний предмет має велике значення в екологічному вихованні школяра. На уроках англійської мови дитина знайомиться з екологічними проблемами не тільки України, але й різних

англомовних країн, черпає нову інформацію про шляхи їх вирішення. Завдання вчителя іноземної мови – зацікавити школярів екологічними проблемами, використовуючи різні форми і методи проведення уроку.

На уроках іноземної мови перед учителем стоять наступні завдання з екологічного виховання:

- формувати в учнів переконаність у необхідності природоохоронної діяльності в країні в цілому, а також у своєму місті, селі, селищі;
- виховувати громадянську відповідальність за свої дії по відношенню до природного середовища;
- включати учнів в активну практичну діяльність, спрямовану на поліпшення стану навколишнього середовища у своєму регіоні;
- переконувати учнів, що при правильному користуванні природними ресурсами, реально не тільки зберегти, але й покращити стан навколишнього середовища;
- виховувати патріотичні почуття, любов до свого краю, Батьківщини.

Під час вивчення теми «Environmental protection» («Захист навколишнього середовища») на уроках англійської мови необхідно використовувати якомога більше різних видів діяльності: читання текстів, створення проектів, аудіювання, граматичні вправи, обговорення екологічних проблем. Різноманітність видів діяльності не тільки робить уроки англійської мови більш цікавими, а й сприяє швидкому засвоєнню лексики, використанню нових граматичних конструкцій, але найголовніше – розвиває любов до природи, небайдужість до екологічних проблем сучасності, стимулює учнів брати участь у вирішенні проблем навколишнього середовища.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Дбайливе ставлення людини до навколишнього середовища виховується з перших років навчання в школі. Від того, як здійснюється процес екологічного виховання, залежить подальше ставлення людини до природи.

Результатом екологічного виховання має стати екологічно вихована особистість.

1. Література

1. Василенко Г. Екологічна освіта та виховання / Г. Василенко // Початкова школа. – 2007. – №6. – С.6–8.
2. Помазан В. І. Екологічне виховання засобами іноземної мови/В.І.Помазан // Перекладацькі інновації: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. – Суми : СумДУ. – 2010. – С. 138–139.
3. Фіцула М. М. Педагогіка: посібник / М.М.Фіцула // – К.: Видавничий центр «Академія». – 2001. – 527с.
4. Царик Л. П. Екологія: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту / Л.П. Царик // – К.: Генеза. – 2011. – 96с.
5. Реймерс Н. Ф. Экологизация. Введение в экологическую проблематику: Учебное пособие / Н.Ф.Реймерс // – М.: 1994. – 100 с.

УДК 37.013:37.015.31

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Грицай К.В.

*здобувач вищої освіти 3 курсу англо-німецького відділення філологічного
факультету ДВНЗ «ДДПУ»*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ, ВИХОВАННЯ І ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті говориться, що проблема розвитку та виховання особистості належить до найактуальніших соціальних аспектів суспільного життя і завжди потребує глибокого наукового обґрунтування психологічної сутності чинників цього процесу

Ключові слова: особистість, розвиток особистості, виховання, формування особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Виховання є одним із чинників, під впливом якого здійснюється розвиток дитини. Якщо середовище переважно стихійно впливає на розвиток людини, то виховання завжди є цілеспрямоване, тому його результати передбачувані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато науковців минулого і сучасності приділяли увагу проблемі виховання і розвитку дитини (Ж. Ж. Руссо, К. А. Гельвецій, Д. Дідро,

Д. Шаттлеворт, В. Сухомлинський, А. Макаренко, М. Євтух, Г. Шевченко та ін.)

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та дослідженні процесу розвитку особистості

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.

Як вирішальний чинник розвитку людини, виховання виконує такі функції: організовує діяльність, в якій розвивається і формується особистість, підбирає зміст навчання і виховання, який сприяє розвиткові й формуванню особистості, усуває впливи, які можуть негативно позначитися на розвитку і формуванні особистості, ізолює особистість від несприятливих для її розвитку та формування умов, які неможливо усунути. Передусім виховання спрямовується на створення умов для розвитку успадкованих фізичних особливостей і природних задатків та набуття нових рис і якостей що формуються впродовж життя людини. Виховання не може докорінно перебудувати тип темпераменту, але здатне внести до нього певні корективи. Вихованням, особливо самовихованням людина розвиває та зміцнює гальмівні процеси або збільшує силу й динамічність нервових процесів.

Успадковані людиною задатки розвиваються тільки в процесі її виховання: правильне виховання сприяє розвиткові навіть дуже слабковиражених задатків, не правильне – гальмує його. Виховання не лише визначає розвиток, а й само залежить від нього, постійно спирається на досягнутий рівень розвитку; проте головне його завдання йти попереду розвитку, просувати його й зумовлювати в ньому новоутворення. Таку ідею висунув психолог Лев Виготський, який обґрунтував тезу про провідну роль навчання у розвитку особистості. Навчання викликає інтерес до життя, пробуджує і приводить у рух низку внутрішніх процесів розвитку.

Отже, виховання формує особистість, сприяє її розвитку, орієнтує на процеси, які не визріли, але перебувають у стадії становлення.

Представники соціологічного напрямку (Ж. Ж. Руссо, К. А. Гельвецій, Д. Дідро) вважали, що вирішальними факторами у розвитку і формуванні особистості є середовище, а головним – вплив домашнього середовища. Йдеться про те, що школа нічого не може вдіяти, якщо дитина живе в несприятливих умовах.

За оцінками прибічників біологічного напрямку, вплив спадковості на розвиток особистості становить 80-90%; вплив середовища, за оцінками представників соціологічного напрямку – 90%.

Представники біосоціологічного напрямку дотримуються думки, що психічні процеси відчуття, сприймання, мислення мають біологічну природу, а спрямованість, інтереси, здібності особистості формуються як явище соціальне.

Зокрема, англійський психолог Д. Шаттлворт вважає, що на розумовий розвиток особистості біологічні та соціальні чинники впливають у таких співвідношеннях; 64% чинників – спадковість, 16% – відмінності в рівнях домашнього середовища, 3% – відмінності у вихованні дітей в тій же сім'ї, 17% – змішані фактори (взаємодія спадковості та середовища).

Розвиток людини – процес становлення та формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання.

Розвиток людини не можна зводити до засвоєння простого накопичення нею знань, умінь та навичок із різних галузей науки і практичної діяльності. Його не слід розглядати лише з кількісного боку. Розвиток полягає передовсім в якісних змінах психічної діяльності, в переходах від її нижчих щаблів до вищих у виникненні нових рис пам'яті, сприймання, уявлення, мислення, волі, характеру, у формуванні нових якостей особистості, тощо.

Формування особистості, становлення людини як соціальної істоти відбувається внаслідок впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку.

Виділяють такі види розвитку і формування особистості:

- 1) цілеспрямоване
- 2) стихійне
- 3) саморозвиток
- 4) самоформування.

Людська особистість розвивається в анатомо-фізіологічному, психічному, соціальному напрямках.

Анатомо-фізіологічні зміни – збільшення і розвиток кісткової та м'язової системи, внутрішніх органів, нервової системи.

Психічні зміни-передусім розумовий розвиток, формування психічних рис особистості.

Набуття соціальних якостей необхідних для життя в суспільстві-соціальний розвиток особистості.

Розвиток особистостей залежить від спадковості, середовища та виховання. Його джерелом і внутрішнім змістом є такі внутрішні і зовнішні суперечності: процеси збудження і гальмування, в емоційній сфері – задоволення і незадоволення, радість і горе; між спадковими даними і потребами виховання; між рівнем розвитку особистості і ідеалами (оскільки ідеал завжди досконаліший за конкретного вихованця, він спонукає до самовдосконалення особистості); між потребами особистості та моральним обов'язком: щоб потреба не вийшла за межі суспільних норм, вона стримується моральним обов'язком людини, сприяючи формуванню здорових матеріальних і духовних потреб особистості; між прагненням особистостей та її можливостей: коли особистість прагне досягти певних результатів у навчанні, а рівень її пізнавальних можливостей ще не достатній для вирішення суперечності їй потрібно посилено працювати над собою.

Особистість формує такі відносини, яких немає, і ніколи не було, і в принципі, не може існувати в природі, а саме – суспільні. Вона розширюється через сукупність суспільних відносин, а, отже, динамічний ансамбль людей, пов'язаних взаємними узами. Тому особистість не тільки існує, а й народжується, саме, як «вузлик» зав'язується в мережі взаємних відносин.

Особистістю людина стане, коли почне удосконалювати соціальний чинник своєї діяльності, тобто ту її сторону, яка спрямована на суспільство. Тому фундаментом особистості виступають суспільні відносини, але тільки такі, які реалізуються в діяльності.

Усвідомивши себе як особистість, визначивши своє місце в суспільстві і життєвий шлях (долю), людина стає індивідуальністю, знаходить гідність і свободу, які дозволяють відрізнити її від будь-якої іншої особистості, виділити її серед інших.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Формування особистості – це, як правило, початковий етап становлення особистісних властивостей людини. Особистісний ріст обумовлений безліччю зовнішніх і внутрішніх факторів. До зовнішнього відносяться: приналежність індивідуума до визначеної культури, соціально-економічному класу й унікального для кожного сімейного середовища. З іншого боку, внутрішні детермінанти включають генетичні, біологічні і фізичні фактори.

Таким чином, у результаті розвитку йде становлення людини як біологічного виду і соціальної істоти. У першу чергу, біологічний розвиток, як і розвиток у цілому обумовлює фактор спадковості. Спадковість виявляється в тім, що дитині передаються основні біологічні ознаки людини. За допомогою спадковості людині передаються від батьків анатомофізіологічна будова, тип нервової діяльності, характер обміну речовин, ряд рефлексів. Не передаються в спадщину надбані протягом життя навички і властивості, однак кожна народжена дитина має величезний арсенал задатків, ранній розвиток і

формування яких залежить від соціальної структури суспільства, від умов виховання і навчання, турбот і зусиль батьків і бажання самої маленької людини.

Література

1. Волкова Н. П. Педагогіка : Навчальний посібник / Н. П. Волкова // – К.: Академвидав. 2007. – 616 с.
2. Галузьяк В. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. В. Галузьяк // – Вінниця.- 2003. – 446 с.
3. Кузьмінський А. І., Вовк Л. П., Омеляненко В. Л. Педагогіка : Підручник / А. І. Кузьмінський та ін.//. – К., Знання, 2007. – 447 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-те вид., доповнене і перероблене / Н. Є. Мойсеюк//. – Київ, 2007. – 656 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник /М. М. Фіцула//. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.
6. Ягупов В. В. Педагогіка : Навчальний посібник / В. В. Ягупов// – К. : Либідь, 2003. – 560 с.

УДК 37(091)

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Задирака Х.В.

*здобувач вищої освіти 3 курсу англо-німецького відділення філологічного
факультету ДВНЗ «ДДПУ»*

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ

У статті доведено, що за допомогою педагогіки передається досвід з покоління в покоління, формується особистість, педагогіка підготовляє людину до життя в суспільстві.

Ключові слова: виховання, навчання, освіта, завдання педагогічної науки, предмет педагогіки, внески педагогів, педагогічна наука, суспільство, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Виховання як суспільне явище зародилося у зв'язку з практичною потребою пристосування підростаючого покоління до умов суспільного життя і виробництва. Здійснюється воно через засвоєння дітьми основних елементів соціального досвіду в процесі залучення їх дорослими до суспільних відносин, системи спілкування і суспільно необхідної діяльності. Тому виховання має конкретно історичний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Над проблемою працювали: Арістотель (Стародавня Греція), Квінтіліан

(Стародавній Рим). В епоху Відродження педагогічні думки про виховання знайшли відображення в роботах філософів раннього соціалізму-утопізму Ф. Рабле, М. де Монтеня. Серед українських просвітителів слід виділити Г. Сковороду, Т. Шевченка, І. Франко. становлення і розвиток сучасної педагогіки як наукової системи, методологічною основою якої став діалектичний підхід до теорії розвитку особи, суспільства, людства, цілісний всесторонній підхід до формування особи, представлений працями таких відомих сучасних педагогів і психологів, як А. З. Макаренко, В. А. Сухомлінський, та ін.

Основою педагогіки як самостійної науки є доробок видатного чеського педагога Я. А. Коменського (1592 – 1670), зокрема його головна праця «Велика дидактика». Я.А. Коменський з позиції гуманізму трактує педагогічні категорії – виховання, навчання й освіту – як процеси, що відбуваються відповідно до законів природи й зумовлені природою дитини. Запропоновані ним принципи, методи, форми навчання стали підґрунтям педагогічних теорій, чимало його ідей актуальні й нині.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз процесу розвитку педагогіки як науки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Педагогічна наука виникла і розвивалась як теорія виховання підростаючих поколінь. Зумовлено це тим, що людина, її духовні та фізичні якості формуються в дитинстві, підлітковому віці та юності. Саме у ці періоди життя розвиток особистості відбувається найбільш інтенсивно, формуються найголовніші її риси та особливості – розумові та фізичні сили, основи світогляду, переконань, моральних почуттів, риси характеру, спрямованість потреб, інтересів, уподобань тощо. Тому істотні прогалини і недоліки у вихованні, допущені в ранньому віці, ліквідувати пізніше надзвичайно важко, а іноді й неможливо.

На ранніх етапах свого розвитку людство почало розмірковувати над проблемами передачі життєвого досвіду, виховання підростаючого покоління, нагромаджуючи відповідні знання, які з часом сформувалися у цілісну багатогалузеву науку – педагогіку.

За характером системи педагогічних знань виділяють три періоди розвитку педагогіки як науки:

I період – педагогічні знання донаукового періоду, систематизовані на основі емпіричного досвіду виховання і освіти у формі народної мудрості поколінь. У сучасних умовах систему цих знань відносять до народної педагогіки, основою якої є сімейне і суспільне виховання, народна творчість, народна мудрість, що знайшла віддзеркалення в афоризмах, крилатих словах, заповідях, казках, прислів'ях і приказках, традиціях і звичаях народу.

II період – виникнення теоретичних педагогічних концепцій для побудови цілісної системи світської освіти. Цей період характеризується перш за все педагогічними ідеями і положеннями, що містяться у філософських системах старовини. Думки про виховання людини, формування її особи знаходимо у філософських працях Конфуція (Стародавній Китай), Сократа, Платона, Арістотеля, Демокріта (Стародавня Греція), Квінтіліана (Стародавній Рим).

В період середньовіччя педагогічні ідеї розвивалися в рамках богослов'я – теології. В цей час виник томізм (по імені відомого теолога Хоми Аквінського) який пізніше знайшов відображення у філософській думці багатьох західних країн.

У епоху Відродження педагогічні думки про виховання знайшли відображення в роботах філософів раннього соціалізму-утопізму Ф. Рабле, М. де Монтеня, Т. Мору, Т. Кампанелли, де Фельтре, Э. Роттердамського.

Серед українських просвітителів слід виділити Г. Сковороду, який виступав проти церковно-схоластичного і аристократичного для феодала виховання. У своїх творах він відстоював ідеї природного виховання,

викладання на рідній мові, багатостороннього розвитку дитини, а також прагнув зробити освіту доступною для всіх шарів суспільства.

Особливий внесок в розвиток педагогіки як науки зробив К.Д. Ушинський (1821-1870). Його праці «Про народність в суспільному вихованні», «Людина як предмет виховання» розкривають класичні педагогічні ідеї. Головні з них – пізнання закономірностей виховання, процес формування людини в людині, гуманізм і демократизація системи навчання і виховання, психолого-педагогічні основи уроку і ін. По створених ним підручниках для початкової школи «Дитячий світ» і «Рідне слово» навчалося не одне покоління дітей.

Ідеї народності у вихованні розвивали і такі українські педагоги, як О.В. Духнович (Народна педагогія), І. Бертішевський (Педагогія російська).

Цей період характеризується також педагогічними ідеями М.В. Ломоносова, Т. Г. Шевченка, І. Я. Франко, П. А. Грабовського, М. М. Коцюбинського, Л. Українки, А.І. Герцена, В.Р. Белінського, М.А. Добролюбова, Н.Р. Чернишевського, Н.П. Драгоманова, Н.І. Пірогова, Л.Н. Толстого, З. Русової, Х. Алчевської та ін.

III період – становлення і розвиток сучасної педагогіки як наукової системи, методологічною основою якої став діалектичний підхід до теорії розвитку особи, суспільства, людства, цілісний всебічний підхід до формування особи, представлений працями таких відомих сучасних педагогів і психологів, як А.З. Макаренко, В.А. Сухомлинський, З.Т. Шацький, А.П. Пінкевич, М.М. Пістрак, З.Х. Чавдаров, Г.С. Костюк і багато інших. Їх концепції відобразили нові підходи до виховання всесторонньо гармонійної особи в колективі засобами колективної праці і тому подібне. Великий внесок до розвитку сучасної педагогіки внесли вчителі-новатори (Н.П. Гузік, Е.Н. Ільїн, М.П. Щетінін, В.Ф. Шаталов). Вони висунули ідею нових взаємин з учнями в процесі навчання і виховання, розробили теорію співпраці педагога і учня, апробували на практиці ідеї навчання без примушення, навчання з

випередженням, великими блоками, нові форми роботи, формування інтелектуального фону класу на основі диференціації і індивідуалізації навчання, виходячи з того, що кожен навчається – особа, індивідуальність зі своїми можливостями і завдатками.

Завданнями сучасної педагогічної науки є:

- 1) вивчення проблем виховання, навчання, освіти людей;
- 2) дослідження механізмів, закономірностей засвоєння людиною суспільного досвіду;
- 3) пізнання закономірностей і законів педагогічного процесу;
- 4) розробка порад, правил і рекомендацій щодо реалізації навчального процесу;
- 5) розробка теорії, перетворення її в практичні технології.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналізуючи процес розвитку педагогічної науки, зазначимо, що джерелами розвитку педагогіки є: багатовіковий практичний досвід виховання, втілений в образі життя, традиціях, звичаях людей.

Література

1. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки. / В.П.Кравець // – Тернопіль, 1994. – 270 с.
2. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу. / А.С. Макаренко // Твори: У 7-ми т. – К., 1954. – Т. 5. – С. 9–109.
3. Мешко О. І., Янкович О. І., Пизтушко Г. М. Історія української школи і педагогіки. / О.М. Мешко, О.І. Янкович, Г.М. Пизтушко // – Тернопіль, 1999. – 290 с.
4. Історія української школи і педагогіки / Хрестоматія Упоряд. О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. // – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 766 с.
5. Лазарчук Л. Ю., Майданюк І. З. Основи педагогіки. / Л.Ю.Лазарчук, І.З.Майданюк // – Т.: Укрмедкнига, 2005. – 550 с.

УДК 371.37

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Агеєв А.А.

*здобувач вищої освіти 3 курсу англо-німецького відділення філологічного
факультету ДВНЗ «ДДПУ»*

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Проаналізовано стан проблеми родинного виховання в педагогічній теорії та практиці. Систематизовано знання про традиційні та нетрадиційні форми та методи роботи школи з батьками. Визначено шляхи оптимізації взаємодії школи та сім'ї.

Ключові слова: родинне виховання, принципи спільної роботи, шляхи оптимізації, педагогічний трикутник, методи роботи, форми психолого-педагогічної освіти, традиційні та нетрадиційні форми роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціально – економічні зміни, які відбуваються у житті нашої країни, потребують термінового перегляду засвоєних поглядів, установок не лише в області виховання підростаючого покоління, а й у взаємовідносинах усіх ланок системи соціального розвитку особистості. Насамперед, це стосується взаємовідносин школи і сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена

стаття. Над проблемою взаємодії школи та сім'ї у вихованні дітей працювали такі науковці як: Калмиков Г. [1], Матюша І. К. [2], Постовий В. Г. [3] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначення та розгляд актуальних проблем взаємодії школи та сім'ї у вихованні особистості учня та шляхів їх оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Соціально-економічні зміни, які відбуваються у житті нашої держави, потребують нового підходу до виховання молоді, до взаємовідносин школи та сім'ї.

Досягти суттєвих результатів у вихованні підростаючого покоління можливо лише спільними цілеспрямованими зусиллями педагогів і батьків, тоді повсякденна робота з дітьми дасть успішні результати.

У всі часи – функції сім'ї складалися навколо головної – виховання дітей. Через цю визначальну функцію людством прокладались шляхи підтримки основ економіки, культури, етики, збереження і відтворення народних звичаїв.

Класики педагогічної науки і педагоги-практики постійно підкреслювали вирішальне значення сімейного виховання.

І тому закономірно, що одним з основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні є «підвищення відповідальності сім'ї за освіту і виховання дітей» [4]. Оскільки мета виховання підростаючого покоління – формування всебічно розвиненої особистості.

Сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання. Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головна умова сімейного виховання – міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Виховання дітей в сім'ї не завжди успішне. Негативний вплив на нього мають об'єктивні (неповна сім'я, погані житлові умови, недостатнє матеріальне забезпечення) та суб'єктивні (слабкість педагогічної позиції батьків) чинники.

Знання батьками мети, завдань, змісту виховання, оволодіння методами виховної роботи, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, ознайомлення із діяльністю школи, знайомство із позитивним досвідом виховання в інших сім'ях – все це допомагає їм у формуванні особистості власної дитини.

Процес виховання дітей в сім'ї знаходиться в тісному зв'язку з процесом виховання та навчання підростаючого покоління в школі.

Ефективність виховного впливу залежить від успішного функціонування усіх складових «педагогічного трикутника»: «батьки-дитина-вчителі» [5, с.20].

Спільна робота школи і родини ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки.

Відповідальність за моральні відносини, що складаються в системі «вчитель – батьки учнів» лягає на вчителя як на ведучу сторону, професійно зобов'язану.

Існують різноманітні форми співробітництва: індивідуальні, групові, колективні. Ці форми та методи роботи з батьками повинні бути спрямовані на підвищення педагогічної культури батьків, на зміцнення взаємодії школи та родини, на посилення їхнього виховного потенціалу.

Належним чином організована робота школи з батьками сприяє поліпшенню умов навчання, виховання і розвитку учнів і допомагає створити превентивний виховний простір, сприятливий для розвитку дитини. Забезпечити таку гармонійну взаємодію можна за допомогою оновлення системи сімейно-суспільного виховання.

Основними умовами її реалізації можуть бути:

- батьки – не просто помічники педагогів, а рівноправні учасники процесу розвитку дітей: інтелектуального, етичного, фізичного, психічного;

- перехід школи від домінуючих сьогодні форм масової роботи із сім'єю до групових та індивідуальних форм взаємодії, побудованих на діалоговій основі;
- здійснення на практиці диференційованого й індивідуального підходу до сімей;
- систематичне та цілеспрямоване надання різноманітної психолого-педагогічної підтримки сім'ям;
- установа ефективного контролю, заснованого на діагностиці, та поетапного аналізу процесів навчання й виховання дітей, забезпечення їх своєчасної корекції у зв'язку з виникаючими труднощами та відхиленнями в розвитку дітей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Лише спільними зусиллями, доповнюючи та підтримуючи один одного, сім'я та школа можуть досягти бажаних результатів. Адже і в батьків, і в педагогів мета одна – благо дітей, їх повноцінний і гармонійний розвиток.

Література

1. Калмиков Г. Про діяльність сім'ї та школи. // Початкова школа. – №9, 1998. – С.18–22.
2. Матюша І. К. Гуманізація виховання і навчання в загальноосвітній школі. / І.К.Матюша. – К., 1996. – 372 с.
3. Постовий В. Г. Сучасна сім'я та її педагогіка. / В.Г.Пустовий. – К., 1994. – 284 с.
4. Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року».
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. / В.О.Сухомлинський.– К.: Рад. школа, 1978. – 376 с.

УДК 373.015.31:7

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Бельська А.К.

*здобувач вищої освіти 3 курсу англо-німецького відділення філологічного
факультету у ДВНЗ «ДДПУ»*

ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ШКОЛІ

У статті доведено, що в процесі естетичного виховання учнів загальноосвітні навчальні заклади мають стати осередками виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості, виховання людини, що характеризується високою емоційно-естетичною культурою.

Ключові слова: особистість, ціннісні орієнтири, моральні цінності, естетична свідомість, навчально-виховний процес, педагогічна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Перед шкільною освітою стало завдання, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні.

Аналіз останніх джерел і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття. Багато науковців, педагогів-практиків розглядають проблему

естетичного виховання учнів і вказують на важливість навчити учнів розуміти й сприймати красу (Гончаренко С. У., Горєва В. М., Киричук О. В., Москвичева Л. Н., Сухомлинський В. А., Цибар Т. М., Ходаков М. С. та інші).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проблема естетичного виховання учнів у навчально-виховному процесі базується на основі розуміння концептуальних засад художньо-естетичного виховання школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Сьогодні в суспільстві відбуваються такі зміни, які обумовлюють необхідність внесення змін і до цілей підготовки людини до життя. Ці зміни знаходять своє відображення у концепціях, однією з яких є Концепція гуманізації та гуманітаризації освіти, яку сьогодні вважають однією з провідних у керуванні взаєминами між людьми. Автор даної концепції С. Гончаренко стверджує, що життя людини можна умовно поділити на дві сфери: інтелектуальну та чуттєву. Аналіз сучасної практики свідчить, що серед підходів до організації навчального процесу переважає розвиток інтелектуальної сфери учня, що приводить до дисгармонії у розвитку дитини. Таким чином, проблема розвитку почуттєвої сфери учнів є актуальною і потребує науково обґрунтованого підходу до її розв'язання.

Соціальний запит школі, пов'язаний з необхідністю формування почуттєвої сфери, знайшов своє відображення сьогодні в Україні у запровадженні Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Концепція розроблена відповідно до Законів України «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», вона ґрунтується на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) і спрямована на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти в Україні. Глобалізація як провідна ознака сучасності та соціокультурні процеси в Україні, що формуються на ґрунті багатовікових вітчизняних традицій і в загальному контексті європейської та світової інтеграції з

орієнтацією на загальнолюдські фундаментальні демократичні цінності громадянського суспільства зумовлюють необхідність переосмислення концептуальних засад художньо-естетичного виховання школярів.

Згідно з Концепцією, мета художньо-естетичного виховання полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні. Загальна мета конкретизується в основних завданнях, що інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти. В Концепції вказані принципи за якими має втілюватись в життя естетичне виховання. Відповідно створена система художньо-естетичного виховання та визначено її структурні компоненти.

Естетичне ставлення школярів до світу, до різних видів мистецтва формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема засобів масової інформації, особливо телебачення та Інтернету, шкільні дисципліни загальноосвітніх закладів посідають занадто скромне місце в естетичному вихованні учнів. Естетичне виховання впливає на увесь склад учня, поширює його уяву про життя, викликає потяг до його перетворення у відповідності до естетичних ідеалів, розвиває творчу активність. Необхідно використовувати для цього можливості кожного учбового предмету: літератури, музики, образотворчого мистецтва, естетики, трудового навчання, іноземної мови.

Виняткову роль в естетичному вихованні школярів відіграють предмети естетичного циклу (малювання, співи, музика). На таких уроках учні не лише здобувають теоретичні знання з певних видів мистецтва, а й набувають відповідних практичних умінь та навичок, розвивають свої мистецькі здібності. Вагомим доповненням до цього циклу є уроки української мови, української та світової літератури, на яких учні засвоюють багатство і красу рідної мови,

знайомляться з шедеврами рідної та світової літератури. На уроках природничо-математичних дисциплін відкриваються великі можливості використання краси природи, формування бережливого ставлення до неї. Краса фізики і математики полягає в логічній чіткості наукових побудов і доведень, чіткості їх структури. Певне виховне значення мають естетика праці учнів і продуктів праці, вміння та навички, набуті в процесі праці, що дають змогу особистості творчо виявити себе. На уроках фізичного виховання учні вчаться красиво і правильно триматися й ходити.

Засобами досягнення мети естетичного виховання є організовані і послідовно здійснювані естетичні впливи на учня. Зокрема на уроках іноземної мови пропонуються наступні засоби естетичного виховання: літературні твори (казки), використання народного фольклору, моделювання різноманітних ситуацій, обговорення та розробка варіантів поведінки, рольові ігри, тести, наочність (плакати, малюнки, мультимедійні засоби). Значну увагу приділяється на уроках іноземної мови інсценуванню творів та рольовим іграм, правилами яких передбачено дотримання норм ввічливості: «У магазині», «Ми прийшли до бібліотеки», «На пошті», «Зустрічаємо гостей», «Мандрівка по місту ввічливих», «Чарівні слова», «Хто більше знає ввічливих слів» тощо.

Естетичне виховання на уроках іноземної мови – це розвиток і удосконалення чуття слова, насолода його підкореністю майстру. Сила мови у тому, що слово перетворюється у тонкість людських переживань.

Звертаємо увагу на те, що виховне значення має також естетична організація праці, привабливе оформлення класних кімнат та освітніх закладів, художній смак, який проявляється у стилістиці одягу учнів та вчителів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, аналізуючи систему роботи з естетичного виховання, можна сказати, що навчально-виховний процес в загальноосвітній школі має спрямовуватися на ініціативність, активність, самостійність, креативність, критичність, забезпечення умов для самореалізації та безперервного

самовдосконалення і самовиховання з метою їхньої підготовки до самостійного життя.

Література

1. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. Гончаренко, Ю. Мальований // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С.4–5.
2. Горєва В. М. Виховання культури поведінки школярів. / В.М. Горєва – К.: Т-во «Знання», 1988. – 48 с. (Сер VII Пед.; №7).
3. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції/О.В.Киричук. – Київ: Рад. шк., 1995. – 136 с.
4. Москвичева Л. Н. Эстетическое развитие личности и ее творческий потенциал / Л.Н.Москвичева. – М., 1985. – 64 с.
5. Сухомлинський В. А. Как воспитать настоящего человека (Советы воспитателям) / В.А.Сухомлинський « Радянська школа». – К.:Просвещение, 1975. – 236 с.
6. Сухомлинський В. Разговор с молодым директором школы. / В.О. Сухомлинський – М.: Педагогика, 1973. – 125 с.
7. Цибар Т. М. Роль праці в естетичному вихованні підлітків (історико-педагогічний аспект) / Т. М. Цибар // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: Зб. Наук. Праць. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип.300. – С.172–180.

УДК 37.015.311:316.45

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Ольховецька К.О.

*здобувач вищої освіти 3 курсу англо-німецького відділення філологічного
факультету ДВНЗ «ДДПУ»*

А.С. МАКАРЕНКО ПРО ВПЛИВ КОЛЕКТИВУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто погляди А.С. Макаренка щодо колективу, та яку він роль грає у формуванні особистості. Розглянуто основні методи та засоби роботи у колективі.

Ключові слова: колектив, особистість, виховання, методи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Актуальність теми дослідження зумовлена загальними тенденціями демократизації й гуманізації сучасної освіти. Відомо, що педагогічна діяльність здійснюється як вирішення системи завдань, у тому числі й незапланованих. Вирішення цих завдань забезпечується постійним творчим пошуком вихователя, його готовністю миттєво приймати неординарні рішення, тобто імпровізувати. Головним принципом педагогічної системи А.С. Макаренка було виховання особистості у колективі. Він велику увагу приділяв індивідуальності людини та розвитку її творчих здібностей, але вважав що це не можливо поза соціумом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато науковців, вчителів-практиків у своїх роботах спиралися на досвід і поради А.С.Макаренка, це – Ш. Амонашвілі, Г. Бевз, І. Бех, Л. Божович, В. Лозова, П. Підкасистий, В. Шаталов та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Теоретичний аналіз розвитку особистості у колективі, а також методів та засобів виховання у колективі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Питання про виховання дітей завжди було актуальним. Найвагоміший внесок у його розкриття зробив відомий український педагог Антон Семенович Макаренко.

Головним принципом його педагогічної системи було виховання особистості у колективі та через колектив. Він надав нам ряд методів та засобів, які надають змогу у перспективі отримати добре злагоджений колектив, зі своїми принципами, пріоритетами та метою [4].

Колектив – це організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Колективів є дуже багато: колектив робітників, колектив службовців, армійський колектив, дитячий колектив та інші.

Ознаки колективу – це ті характерні риси, які властиві колективу. До них належать: а) наявність суспільно значимої мети; б) щоденна спільна діяльність, спрямована на її досягнення; в) наявність органів самоврядування; г) встановлення певних психологічних стосунків між членами колективу.

Дитячий колектив відрізняється від інших типів колективів віковим діапазоном, специфічною діяльністю (навчання), послідовною мінливістю складу, відсутністю життєвого досвіду, що вимагає педагогічного керівництва.

У школі є такі типи колективів: а) навчальні колективи: класний (первинний або контактний), загальношкільний, предметних гуртків;

б) самодіяльні організації: колективи художньої самодіяльності (хор, ансамблі, гуртки); в) товариства: спортивне, книголюбів та інші; г) різновікові загони, об'єднання за інтересами; д) тимчасові об'єднання для виконання певних видів роботи.

Наявність різних типів колективів свідчить про складність його структури.

Колектив виконує кілька функцій: а) організаторська – сам керує своєю суспільно корисною діяльністю; б) виховна – стає носієм моральних переконань; в) стимулювання – сприяє формуванню морально цінних стимулів усіх суспільно корисних справ, регулює поведінку своїх членів, їх взаємовідносини.

Кожний дитячий колектив має свої закони життя: у А.С. Макаренка стиль і тон взаємовідносин в колективі виражався: а) мажор – постійна бадьорість, готовність вихованців до дії; б) почуття власної гідності, що витікає з уявлення про цінність свого колективу, гордість за нього; г) активність, що проявляється в готовності до впорядкованої ділової і ігрової дії; е) звичка до стриманості в рухах, слові, в проявах емоцій.

Основним законом життя колективу є рух – форма його життя, зупинка – форма його смерті. А.С.Макаренко виділяв три стадії (етапи) розвитку дитячого колективу, відповідно до характеру вимог, які ставляться до вихованців.

На першій стадії важлива постановка до вихованців педагогічних вимог, рішучих за формою, зрозумілих за змістом, з певними елементами навіювання.

На цій стадії слід інтенсивно впливати на учнів, навчати і виховувати ядро активу, До ядра активу підбирають учнів, які добре вчаться, виконують вимоги шкільного режиму і правил для учнів, вимогливі до себе і до інших, мають організаторські здібності.

На другій стадії вимоги педагога підтримуються частиною вихованців, актив ставить вимоги до товаришів і самих себе.

Друга стадія розвитку колективу починається з появою органів його самоврядування. В колективі проходить подальше взаємне вивчення учнями один одного, виявлення життєвих позицій, пошуки товаришів і друзів.

Оскільки ядро активу ще не має досвіду роботи, педагоги продовжують ставити учням категоричні вимоги, але опираються при цьому на ядро активу. Невиконання учнем вимог шкільного режиму слід тепер розглядати як свідому протидію, обговорювати на засіданнях активу і вживати певних заходів впливу.

На даній стадії особливу увагу приділяють вивченню членами органів самоврядування своїх прав і обов'язків, навчанню їх методам роботи. Здійснюється також робота по розширенню активу, залученню до нього учнів, які зарекомендували себе з позитивного боку. Виконання ними доручень учителів сприяє формуванню у них почуття відповідальності, самостійності і ініціативи.

Іноді на цій стадії може виникнути і негативна неофіційна група, яка протиставить себе активу. Але наявність здорової громадської думки допомагає вчителю справлятися з нею.

На третій стадії розвитку вимоги ставить колектив. Це досягається при згуртуванні вихованців в єдиній діяльності.

На цій стадії педагог працює з активом, створює йому авторитет серед учнів, здійснює контроль за його діяльністю. Разом з цим проводиться робота по залученню якомога більше учнів до активу. Чим більше вихованців складають актив колективу, тим краще, тим здоровіший колектив, сильніша його громадська думка, її виховні можливості.

А.С. Макаренко запропонував шляхи згуртування учнівського колективу:

а) наявність системи перспективних ліній; б) дотримання макаренківського принципу паралельної дії; в) зміцнення позитивних традицій; г) формування громадської думки; д) використання учнівського самоврядування у згуртуванні; е) організація змагання; є) спільні справи; ж) взаємна інформація про стан справ у різних контактних колективах.

Система перспективних ліній – це ряд послідовно поставлених перед колективом цілей, досягнення яких викликає перехід від простого задоволення до глибокого почуття – обов'язку.

Громадська думка колективу – наявність спільних уявлень, суджень, спільного розуміння значущих для нього предметів і явищ.

Органи колективу – це виборні або уповноважені особи, яким члени колективу доручають спільно планувати громадські справи, розподіляти доручення між членами колективу, перевіряти їх виконання, координувати і об'єднувати роботу всіх первинних осередків. Структура шкільного учнівського самоврядування не є стандартною.

Постійним органом учнівського колективу у багатьох школах зберігся учнівський комітет. Під керівництвом учкому в системі самоврядування діють комісії із представників класів.

В роботі з активом (учнівським комітетом) необхідно домагатися, щоб його члени усвідомили, що вони не користуються особливими правами і привілеями у порівнянні з іншими учнями, що на них тільки покладено додаткові обов'язки і цим самим їм виявлено довір'я. Які б функції не виконував активіст, його треба навчити самостійно мислити, аналізувати і оцінювати конкретну ситуацію з громадських позицій, приймати розумне рішення. З цією метою під час обговорення тих чи інших питань допускаються дискусії, прислухаються до пропозицій активістів, довіряють членам самоврядування проводити в життя не тільки свої поради, а й пропозиції активу.

Науковими дослідженнями виявлено три найбільш поширені моделі розвитку взаємовідносин між особистістю і колективом: а) особистість підкоряється колективу (конформізм); б) особистість і колектив перебувають у оптимальних стосунках (гармонія); в) особистість підкоряє собі колектив (нонконформізм). У кожній з цих моделей виділяється багато ліній взаємовідносин, як наприклад: колектив відштовхує особистість; особистість

підкидає колектив; співіснування за принципом невтручання і т.п. Кожен вид стосунків по-своєму впливає на формування особистості в колективі.

Виховна роль колективу на його членів підвищується за таких умов: а) розумне поєднання педагогічного керівництва зі створенням умов для прояву вихованцями самостійності, ініціативи, самодіяльності; б) колектив вступає у відносини співпраці з вихованцями; в) контроль за діяльністю членів колективу переходить у самоконтроль; г) колектив навчився терпеливого ставлення до недоліків його членів, прощати нерозумні дії, нанесені образи; д) адекватність виконання членами колективу ролей своїм реальним можливостям; е) своєчасне педагогічне втручання у формування стосунків між членами колективу; є) створення тимчасових об'єднань з переведенням до них вихованців, у яких не склалися нормальні стосунки в первинному колективі; ж) зміна характеру і видів колективної діяльності, що дозволяє вводити учнів до нових стосунків.

Основним принципом, на якому будуються стосунки в колективі А.С. Макаренка розглядав принцип відповідальної залежності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи вищесказане ми можемо зробити висновок, що колектив має розвиватися постійно естетично, розумово, творчо. Запорукою згуртованого колективу є щоденна праця. Ні що інше як спільна праця так не об'єднує дітей, адже вони ставлять для себе цілі та невпинно намагаються їх досягти. Тільки так колектив буде прогресувати.

Тобто головним методом є «метод перспективних ліній». Саме він пробуджує у вихованців впевненість у своїх силах та собі.

Література

1. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. / А.С. Макаренко – К.: Радянська школа, 1990. – 366 с
2. А. С. Макаренко «Методика організація виховного процесу». / А.С. Макаренко – К.: 1951. – С. 190.

3. Макаренко А. С. Проблеми виховання в радянській школі / А. С. Макаренко твори у 7ми томах. – К.: Радянська школа, 1953. – С. 67–69.

4. Макаренко А. С. «О воспитании». / А. С. Макаренко – М.: Политиздат, 1990. – 56 с.

УДК 373.064.3

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru

Рябкін О.О.

здобувач вищої освіти 3 курсу англо-німецького відділення філологічного факультету ДВНЗ «ДДПУ»

РОЛЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДИТИНИ

У статті розглядається одне з актуальних питань сучасної освіти, а саме: взаємодія сім'ї з школою. Охарактеризовано форми і методи роботи з батьками. Розкрито правила взаємодії вчителя з батьками, а також роль взаємодії школи та сім'ї у вихованні гармонійно розвиненого і освіченого громадянина.

Ключові слова: школа, сім'я, взаємодія школи і сім'ї.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Соціально – економічні зміни, які відбуваються у житті нашої країни, потребують термінового перегляду засвоєних поглядів, установок не лише в області виховання підростаючого покоління, а й у взаємовідносинах усіх ланок

системи соціального розвитку особистості. Насамперед, це стосується взаємовідносин школи і сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У своєму дослідженні ми спиралися на роботи таких видатних учених як Азаров Ю. П., Макаренко А. С., Підласий І. П. та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Теоретичний аналіз розвитку особистості у процесі взаємодії школи і родини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У нашому суспільстві достатньо довгий час існувала думка про те, що дитину повинні виховувати дитячі установи і що це є їх прямим і безпосереднім обов'язком.

Школа завжди прагнула до того, щоб залучити сім'ю до сумісного виховання дітей. Дуже часто школа намагалася і намагається брати на себе частину тих проблем виховання, які повинна вирішувати сім'я. Проводячи різні бесіди, далеко не завжди точно знаючи проблеми учня, що відбуваються в сім'ї, школа може спровокувати нові проблеми.

За своїм психологічним статусом школа і сім'я – протилежні полюси. У сім'ї все засновано на емоційних зв'язках. Саме сім'я виступає посередником між суспільством і дитиною з метою його соціального захисту.

Школа не повинна замінювати дитині її рідний будинок, вона повинна зробити все можливе, щоб навчити дитину, розширити кругозір, надати можливість для самореалізації, для розкриття і прояву здібностей. Саме школа може і повинна допомогти дитині дорослішати, набуваючи досвіду і знань. У цьому якраз і відбувається реалізація виховної функції школи як посередника між дитиною і суспільством.

Єдність сім'ї і школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку особистості та у вихованні школяра. Значення

батьківського авторитету, роль педагогічного колективу та позашкільної системи освіти є найважливішою необхідністю у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Важливе місце належить такому напрямку, як надання педагогічним колективом школи психолого-педагогічної допомоги батькам у вихованні дітей. Основна мета такої роботи вбачається в різнобічному вихованні, інтелектуальному й фізичному розвитку, моральному і психічному ствердженні особистості школяра.

Взаємодія полягає не лише в допомозі цих соціальних інститутів одне одному, а й у «розумному об'єднанні можливостей, зусиль в організації життєдіяльності школярів»[1].

Щоб взаємодія сім'ї і школи була ефективною, педагоги мають у розробленні стратегії передбачити проблеми, які є актуальними для окремих вікових груп школярів, вибудовувати роботу з батьками на випереджальному принципі, готувати батьків до розуміння відносин дітей та їхніх проблем.

Поряд із пропагандою педагогічних знань до основних напрямів взаємодії сім'ї і школи належить: залучення батьків до життя школи; узгодженість у підходах до дитини; кваліфікована допомога і підтримка у складних педагогічних та життєвих ситуаціях; інформування батьків про шкільне життя, освітній процес, про можливості, які сім'я може використовувати для освіти своєї дитини, справедливого вирішення конфліктів

Акцентується увага на тому, що мета взаємодії має бути зрозумілою і педагогам, і батькам. Її визначенню допоможе проведення серед батьків анкетування, до змісту якого слід включати запитання щодо форм взаємодії в класах різного віку, проблем, які хвилюють батьків у зв'язку з навчанням і вихованням дитини. Отриманий матеріал має піддаватися аналітичній обробці, що дасть змогу визначити мету взаємодії у конкретних завданнях, які повинні мати просвітницький характер. Завдання слід систематизувати, згрупувати. Залежно від цього визначається зміст взаємодії сім'ї і школи.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Суть взаємодії школи і сім'ї полягає в тому, що обидві сторони повинні бути зацікавлені у вивченні дитини, розкритті та розвитку в ній найкращих якостей і властивостей. В основі такої взаємодії лежать принципи взаємної довіри і поваги, взаємної підтримки і допомоги, терпіння і терпимості по відношенню один до одного. Це допоможе педагогам і батькам об'єднати свої зусилля у створенні умов для формування у дитини тих якостей і властивостей, які необхідні для її самовизначення та самореалізації, для подолання труднощів і самореабілітації у випадку невдачі.

Література

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогіка / Ю.П. Азаров, – Политздат, 1982. – 130 с.
2. Макаренко А.С. Книга для батьків / А.С. Макаренко – Просвещение, 1969. – 210 с.
3. Підласий І.П. Педагогіка. Підручник для вузів. / І.П. Підласий – М.; 2003. – 349 с.

УДК 37.018.1

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Сєрокурова В.

*здобувач вищої освіти 3 курсу факультету фізичного виховання
ДВНЗ «ДДПУ»*

РОЛЬ БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У статті говориться, що суттєве місце у формуванні особистості, особливо у дитячому віці, посідає сім'я. В сім'ї відбувається первинна соціалізація дитини, усвідомлення того, що добре і що погано, формування морального фундаменту життєвих настанов і ціннісних орієнтацій. визначення кола інтересів, життєвих перспектив.

Ключові слова; авторитет, особистість, виховання, сім'я, дитина, процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нажаль переважна більшість батьків вирізняється вкрай низьким рівнем психолого-педагогічної культури, що призводить до браку у системі сімейного виховання, породжує сімейні трагедії. І це не стільки вина батьків, скільки їх біда: десятиліттями в країні не було системи підготовки молодих людей до сімейного життя, озброєння їх знаннями в царині виховання дітей у родині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена

стаття. У науково-педагогічних роботах багатьох учених-педагогів (В. Бутенко, Д. Джола, Р. Дзвінка, О. Дем'янчук, А. Капська, Л. Коваль, Н. Капашник, Н. Крилова, С. Мельничук, А. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Сущенко, Г. Тарасенко, Г. Шевченко та ін.) проблемі ролі батьків у вихованні власних дітей приділяється багато уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати погляди науковців на роль батьків у вихованні особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Особлива роль у вихованні належить сім'ї на початку життєвого шляху дитини. У стосунках між батьками і дітьми конкретизуються, набувають цілком предметних форм моральні принципи і норми нашого життя, формуються уявлення дитини про навколишній світ та людські взаємини. Родина залучає її до існуючих у суспільстві соціальних цінностей і відносин. Сім'я має величезний діапазон суто родинних можливостей і засобів виховання та розвитку дитини. Саме у сім'ї, формуються основи характеру людини, її ставлення до праці, моральних, ідейних і культурних цінностей.

Справжнє виховання дітей – це передусім духовна творчість батьків, творення радості й добра, цікавого, змістовного життя для дитини і себе, формування та розвиток особистості дитини, а водночас вихователів. Виховання дітей у сім'ї передбачає постійне й активне спілкування їх з батьками. Найближчих і найулюбленіших людей – батька і матір, дитина вважає найсправедливішими і найкращими. «Хочу бути, як мати, як батько» – звична дитяча фраза. Дитина росте, розширюються межі її спілкування, вона зустрічає інших людей, яких може ідеалізувати, але образ батька і матері впливають на неї протягом усього життя, їх приклад завжди перед очима дітей. Готовність батьків відгукнутися на чужу біду, їх привітність та стійкість у боротьбі з труднощами і життєвими незгодами глибоко западають у душу дитини. Природна доброта, справедливість матері стають часткою особистого

досвіду дітей, так само як батькова суворість, вимогливість. Інколи батько може бути і скупим на ласку, похвалу. Та для сина чи дочки він – уособлення розумності, врівноваженості, сили, впевненості у собі. Саме в батька вчиться син сміливості, витримки, вірності в дружбі, людській і чоловічій гідності.

Дитині потрібні і материнська ласка, і батьківська вимогливість. Чим більше у батьків і дітей спільних справ, захоплень, тим ширший, глибший вплив дорослих, тим більшої ваги набирає їх приклад. Діти уважно придивляються до всього навколо. Коли дитина помічає, якою повагою користуються батьки, їй так само хочеться заслужити у майбутньому повагу людей.

Перші уявлення про честь, обов'язок дитина одержує не стільки з батьківських слів, скільки зі спостережень за їх вчинками. Тому поведінка батьків, їх свідомість і відповідальність, моральність справ і вчинків – головний фактор успішного виховання дітей. Дитина незалежно від того, мала вона ще чи доросліша, постійно потребує батьківської любові.

В. О. Сухомлинський писав, що у дітей свої уявлення про добро і зло, про людську гідність, свої критерії краси. І дуже важливо, щоб дитина не дивилася на батька і матір як на випадкових, сторонніх людей, що намагаються проникнути до її внутрішнього світу. Поспішність, небажання вислухати і зрозуміти те, що відбувається у складному світі дитини, самовдоволення певністю у непогрішимості власного життєвого досвіду – ось що насамперед створює психологічний бар'єр між батьками і дітьми.

Щоденно спостерігаючи за своєю дитиною, батьки нібито знають її значно більше, ніж інші. Та зміни, що з роками відбуваються у дитині, часто бувають занадто швидкими для батьківських очей. Дитина росте, змінюється, а люблячі батьки нерідко бачать її все ще колишньою. Які великі такт і вміння необхідні, щоб відшукати правильний підхід до дитини у кожному віковий період її життя: дитинство, отрочество, юність. Дитина відчуває, чи стоїть за батьківськими вимогами прагнення одержати перемогу в боротьбі за владу над

нею, чи така вимогливість породжена справжнім піклуванням про її гідну поведінку. Зрозуміло, що чим більше поважають людину, тим більше вимог до неї ставлять. У цьому випадку формується самооцінка дитини, її психологічний стан.

Поведінка дитини багато в чому залежить від виховання в сім'ї. Дошкільнята, наприклад, часто бачать себе очима дорослих позитивне чи негативне до нього ставлення з боку дорослих, формує його самооцінку. Діти, у яких занижена самооцінка, незадоволені собою. Це відбувається в сім'ях, де батьки часто лають дитину або ставлять перед нею завищені завдання. Крім того, дитина, що бачить, що батьки не ладнають, часто звинувачує в цьому себе, і в результаті самооцінка знову-таки знижується. Така дитина відчуває, що не відповідає бажанням батьків. Існує й інша крайність – завищена самооцінка. Зазвичай це відбувається в родинях, де дитину заохочують по дрібницях, а система покарань дуже м'яка.

Крім самооцінки батьки задають і рівень домагань дитини – те, на що він претендує у своїй діяльності та відносинах. Діти з високим рівнем домагань, завищеною самооцінкою і престижною мотивацією розраховують лише на успіх, і у випадку невдачі можуть отримати важку психічну травму. Діти з низьким рівнем домагань і низькою самооцінкою не претендують на багато, що ні в майбутньому, ні в сьогоденні. Вони не ставлять перед собою високих цілей і постійно сумніваються у своїх можливостях, швидко миряться з невдачами, але при цьому часто багато чого домагаються.

У кожній родині об'єктивно складається певна, далеко не завжди усвідомлена система виховання. Тут мається на увазі і розуміння цілей виховання, і прийомів виховання, і врахування того, що можна і чого не можна допустити у відношенні дитини.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Сімейне виховання дітей є спільною справою батьків. Але, безумовно, існує певна відмінність у характері батьківського та материнського

впливу на дитину. Роль батьків в сім'ї визначається передусім особистістю кожного з них. Родинний досвід свідчить, що авторитет батьків, любов до них дітей, як правило, нероздільні. Що ж до розмежування виховних функцій між матір'ю і батьком, то тут домінує не стільки стать, скільки особа вихователя. Інша справа, що особистий приклад батьків, як провідний фактор сімейного виховання, легше засвоюється і швидше прищеплюється у межах однієї статі. Для хлопчаків – взірець поведінки найчастіше батько, для дівчаток – матір. Разом із тим батько з матір'ю доповнюють одне одного у вихованні дітей. Але їх виховна діяльність, єдина за цілями, завданнями і змістом, відрізняється формами і методами впливу. Важливо також враховувати, ще для дитини мати і батько мають водночас бути: джерелом емоційного тепла і підтримки, без яких дитина відчуває себе беззахисною і безпомічною; владою, директивною інстанцією, розпорядниками благ, покарань і заохочень; взірцем для наслідування, уособленням мудрості і особистих людських якостей; старшими друзями і порадиниками, яким усе можна довірити.

Література

1. <http://dyvensvit.org/articles/5345.html>
2. http://ua-referat.com/Проблеми_дитячо-батьківських_відносин

УДК 37.018.1.23

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru*

Пархоменко Г.О.

*здобувач вищої освіти 3 курсу факультету фізичного виховання
ДВНЗ «ДДПУ»*

РОЛЬ МАТЕРІ В ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У статті розглядається значна роль матері у вихованні, та становленні особистості дитини. А також як впливає «чинник матері» на дитину.

Ключові слова: Мама, дитина, особистість, виховання, зв'язок, вплив, формування особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дитина з самого дитинства має зв'язок з матір'ю не тільки фізичний, а й емоційний. Проблемою нашого часу є розрив цього міцного зв'язку, тому що більшість матерів забувають про виховання своїх дітей, не розуміючи що вони відіграють одну з найважливіших ролей у житті дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вітвицька С.С., М. Ейнсворт, Захаров І.І, Соколова О.А., та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Науковці виявили, що дитині передаються зміст і характер емоційних станів матері. Було з'ясовано, що з найбільшою імовірністю від матері дитині передаються такі

емоційні стани як страх, агресія і плаксивість. Мама – це не тільки перше слово, це перша та найдорожча людина у житті кожного. Роль матері у формуванні дитини є актуальною проблемою, рішенням якої займались не одне покоління батьків і науковців.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Перша посмішка – мамі, перше слово – «мама», перше спасибі – мамі...Роль матері в житті маленької дитини величезна. Але ця роль наскільки почесна, настільки й відповідальна. Починаючи від моменту народження і на все життя, мати пов'язана зі своєю дитиною невидимою і міцною ниткою. Весь світ маленької дитини зосереджений в одній людині – мамі. Для малюка мама не тільки «їжа і захист». Це перший співрозмовник, який завжди уважно вислухає і зрозуміє; це перший друг – вірний і ніжний.

Мама – це не тільки перше слово, це перша та найдорожча людина у житті кожного. Роль матері у формуванні дитини є актуальною проблемою, рішенням якої займались не одне покоління. Мати впливає на формування дитини ще у пренатальному періоді, тим як світло любові до дитини ллється з материнських вуст доки зароджується це мале життя. Коли дитина народжується вона потрапляє в незнаний світ, і хто як не мама повинен її підтримати і вказати вірний шлях.

Є багато типів матерів, але, звісно, кожна мама ставиться до своїх дітей по-різному. Доктор психологічних наук Захаров І. класифікував мам залежно від стилю виховання дітей. Більшість цих стилів негативно позначаються на психологічному та фізичному здоров'ї малюків. Відповідно до цієї класифікації, бувають мама-квочка, мама-фельдфебель, три типи «завжди молоді і прекрасної мами» («царівна Несміяна», «Снігова королева», «спляча красуня»), метушлива мама та мама «вічна дитина».

Мама-квочка (виховання за типом гіперопіки). Така мама забуває про власне життя і повністю присвячує себе дитині.

Мама-зозуля (виховання за типом гіпоопіки) – жінка, яка внаслідок певних життєвих особливостей приділяє дитині замало уваги або перекладає її виховання на плечі іншої людини.

Мама-фельдфебель й усе завжди вирішує криками й наказами, грубо втручається в життя дитини. Така мама ніколи не розмовляє ніжно, емоційно холодна легко дратується, часто принижує почуття гідності сина чи доньки. Поруч із нею дуже важко відстояти свою індивідуальність, бо вона просто поглинає неповторність свого малюка.

Царівна Несміяна (гіподепресивна мама) – це найтипівіший стиль поведінки сучасних жінок. Така мама правильна, принципова, вимоглива, обов'язкова, честолюбна і дуже стримана в емоціях, але її не можна назвати доброю та чуйною.

Мама-Снігова королева не тільки строга, як мама-Несміяна, а ще й неймовірно зарозуміла, емоційно холодна та егоїстична людина. Вона сидить на своєму крижаному троні, і їй немає жодної справи до турбот, переживань чи мрій власної дитини.

Мама-Спляча Красуня – це жінка, яка перебуває у світі солодкого сну та своїх мрій. А хіба прекрасна казкова героїня може мити посуд, прати брудні шкарпетки чи перевіряти уроки? Вона легко перекладає ці нудні справи на плечі інших людей.

А буває мама-слідчий – енергійна й емоційна, владолобна жінка. Її виховання – це строгий контроль над усім, у тому числі над почуттями та емоціями дитини. Мама постійно «влазить» у життя дитини, розпитує й випитує її про все: що робить, куди і з ким іде, що їсть, про що думає та мріє. Зрозуміло, активність і самостійність дитини неймовірно пригнічуються.

Бути мамою – це величезна відповідальність, це розуміння того, що все життя твоє, серце і твої думки будуть там, де твоя дитина, це бажання зробити світ добрішим і кращим, щоб твоїй дитині жилося краще і легше, ніж тобі.

Мама повинні зрозуміти, що саме вони є однією з головних структур формування особистості дитини. Правил про те, як виховувати дитину, придатних на всі випадки життя, не існує. Усі діти різні. Кожна дитина унікальна, унікальні й наші з нею стосунки.

Якщо ми хочемо виховати людину, якій притаманна самодисципліна, нам треба в першу чергу розвивати її самосвідомість, прагнути до того, щоб у дитини сформувався позитивний образ самої себе, і уникати всього, що руйнує цей позитивний образ.

Мати робить дитину доброю, благородною, ніжною. І як раз – це головне завдання, привілей і обов'язок матері: сповнити серце дитини добром та любов'ю,

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Психологи вважають, що найкраща мама – добра, спокійна, врівноважена й щаслива. Вона ніколи не забуває приголубити дитину – сказати, що любить її, і знаходить час на ігри. Це – мама-творець, яка має свою власну цікаву справу, але завжди знаходить час на потреби дитини. Мама, яка створює (разом із дитиною) атмосферу оптимізму і радості в сім'ї. Мама, яка без настанов і насильства, без сюсюкання чи критики дає дитині відчуття повноти життя, дарує віру в себе та вчить долати перешкоди. Звичайно, ідеальних людей не існує, але важливо намагатися бути врівноваженою й залишати погані настрої та проблеми за порогом домівки, не зриватися на дітях. Американські психологи і соціологи недавно дослідили, що більшість дітей мріють про маму, котра завжди готова їх вислухати й поговорити. Діти вважають, що мама повинна поважати дитину, і стосунки в сім'ї мають бути чесними. А допомагати батькам в цьому повинні як психологи, так і педагоги.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика: Підручник / В.Бондар // – К.: Либідь, 2005. – 264 с.

2. Вітвицька С.С. Мати і дитина / С.Вітвицька // – К.: Центр навч. Літератури, 2003. – 316 с.

3. Вознюк Н.М. Етика-педагогічні основи формування особистості дитини : Навчальний посібник / Н.Вознюк // – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 196 с.

4. Гура О.І. Проблеми виховання дитини в різних вікових періодах: Навчальний посібник / О. Гура // – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 224 с.

УДК 378.147:373.2.011.3-051

Георгян Н.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «ДДПУ»*

Гоц Л.

*здобувач вищої освіти педагогічного факультету
спеціальності 8.01010101 Дошкільна освіта ДВНЗ «ДДПУ»*

ПЕДАГОГІЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті надано характеристику педагогічній імпрровізації як швидкому, гнучкому й адекватному реагуванню на щойно створені ситуації або ті, що стихійно, раптово виникали в педагогічній діяльності, та вимагають миттєвої реакції. Доведено, що імпрровізація має свої особливості, зумовлені специфічною діяльністю вихователя ДНЗ: публічний характер. Основні етапи розвитку педагогіки

Ключові слова: педагогічна імпрровізація, майбутній вихователь, професійно-педагогічна підготовка, фантазія, інтуїція.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність теми дослідження зумовлена загальними тенденціями демократизації й гуманізації сучасної освіти, що вимагає підвищення рівня професійної підготовки майбутніх вихователів. Відомо, що педагогічна діяльність здійснюється як вирішення системи завдань, у тому числі й незапланованих, вирішення яких забезпечується постійним творчим пошуком вихователя, його готовністю миттєво приймати неординарні рішення, тобто імпровізувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Імпровізація належить до найбільш складних наукових проблем, що вимагає її розгляду в різноманітних аспектах. Психологічні засади імпровізації досліджували В. Роменець, Б. Рунін, І. Страхов; імпровізацію як один із проявів творчості розглядали І. Бриль, Т. Джані-заде, Т. Діденко, Г. Каганович, С. Мальцев, А. Назаров, А. Нікітін, В. Нікітін, А. Петров; роль і місце імпровізації в мистецькій і викладацькій діяльності відзначали Т. Дуткевич, В. Загвязинський, І. Зимня, М. Кнебель, О. Маркова, К. Станіславський, В. Харкін, А. Хуторської; питанням імпровізації в умовах педагогічного спілкування приділяли увагу В. Злишков, В. Кан-Калик, О. Леонт'єв, Л. Савенкова, В. Сластьонін, В. Шинкаренко, В. Ягупов; прийняття несподіваного рішення як етап творчої діяльності досліджували М. Кларін, О. Ларичев, О. Мошкович, С. Сисоєва, С. Степанов та інші.

Однак процес формування готовності майбутніх вихователів до реалізації педагогічної імпровізації ще не став предметом спеціального наукового пошуку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Охарактеризувати погляди науковців на проблему педагогічної імпровізації у сучасній психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У ході наукового пошуку встановлено, що «імпровізація» походить від лат. «*improvisus*» – «несподіваний, неочікуваний», і тлумачиться як «створений художній твір без попередньої підготовки, експромт», тобто означає одночасність задуму та його реалізації, містить момент непередбачуваності, невизначеності.

Як зауважують психологи імпровізація наповнюється чуттєво-раціональним уявленням, фантазією, інтуїцією суб'єкта. В особистості, яка здатна до імпровізації, виявляються вміння більш глибокого осягнення, дійсності та прийняття оптимальних рішень у непередбачених ситуаціях. Крім того, вчені виокремлюють психофізичні якості та властивості, якими має володіти імпровізатор: голос і мовленнєві дані, мімічні та пантомімічні можливості, плавність рухів і жестів, виразність зовнішніх показників, рухливість м'язово-лицьової системи, висока сенсорна та комунікативна культура, що забезпечують можливість оперативна й точно передавати власні переконання, погляди, знання тощо (М. Бунге, Т. Гавакова, А. Маркова, Л. Мітіна, Б. Рунін, І. Зимня).

Аналіз різних підходів до розуміння сутності досліджуваного феномена дозволив установити, що імпровізація – досить складне явище й на сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки є недостатньо дослідженим. Одні науковці визначають її як вид і компонент, форму і спосіб публічної діяльності, інші – як реакцію на щойно створену проблемну ситуацію, як акт, у процесі якого виконання співпадає або йде одразу за створенням об'єктивно або суб'єктивно нового, як компонент суб'єктивно емоційної сфери суб'єкта поряд із творчим самопочуттям і мистецтвом спілкування, як «першотворчість». Зазначаючи, що дослідження імпровізації поза творчістю неможливе, науковці тим самим підкреслюють їх тісний взаємозв'язок, який акумулює загальне й відмінне в цих явищах.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дало підстави для визначення структури імпровізації: осявання в результаті оцінки проблеми; миттєве осмислення ідеї та вибір способів її реалізації; публічне втілення ідеї; негайний аналіз результату.

Аналіз наукової літератури дав можливість визначити сутність педагогічної імпровізації як швидкого, гнучкого й адекватного реагування на щойно створені ситуації або ті, що стихійно, раптово виникли в і педагогічній діяльності, та вимагають миттєвої реакції. Педагогічну імпровізація має свої особливості, зумовлені специфікою діяльності вихователя. Педагогічна імпровізація розрахована на позитивне її сприйняття студентами, тобто характеризується обов'язково педагогічно значущим кінцевим результатом; поєднує формалізовану, регламентовану діяльність з творчою та виступає як показник якості взаємодії стереотипного й імпровізованого в ній; має публічний характер; потребує володіння вихователем вербальними та невербальними засобами комунікації, які забезпечують яскраву виразність думки, логіку висловлювання, ефективність переконання. Освітньо-виховний ефект педагогічної імпровізації досягається й завдяки загальній культурі, педагогічній увазі, уяві, натхненню, інтуїції, урахуванню особливостей досвіду вихователя-імпровізатора [1].

У дослідженні схарактеризовано місце імпровізації в системі професійної-педагогічної підготовки вихователя. Аналіз психолого-педагогічної літератури (В. Загвязинський, І. Ісаєв, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Л. Рибалко та інші) дозволив визначити готовність до педагогічної імпровізації як «стійке утворення особистості» (Ф. Гоноболін), у якому інтегровані цінності, знання й уміння, необхідні для здійснення педагогічної імпровізації в навчально-виховному процесі.

У контексті дослідження технологія формування готовності майбутніх вихователів до педагогічної імпровізації розумілася як «дії і взаємодії елементів навчально-виховного процесу, здійснення яких гарантує досягнення

поставлених цілей» (В. Євдокимов, І. Прокопенко), що дозволило обґрунтувати етапи її реалізації:

– *мотиваційно-цільовий*, спрямований на стимулювання розвитку в студентів позитивної мотивації до педагогічної імпровізації, забезпечення усвідомлення особливостей майбутньої професійної діяльності, що вимагає стійкої потреби в досягненні високого рівня професіоналізму, творчості, активності, ініціативності як основи здійснення педагогічної імпровізації; вибір і розробку стратегії формування готовності студентів до імпровізації в процесі фахової підготовки;

– *змістово-процесуальний*, який передбачає оволодіння студентами необхідними знаннями про сутність імпровізації, її специфіку, структуру, типи, функції, особливості, взаємозв'язок імпровізації з творчістю, а також її роль у забезпеченні комфортної взаємодії учасників навчально-виховного процесу та вміннями педагогічної імпровізації (уміння, які пов'язані з оцінкою ситуації: концентрувати та розподіляти увагу, активізувати набуті знання та пошук яскравих, оригінальних рішень в непередбачених ситуаціях і способів їх реалізації, миттєво адекватно оцінювати педагогічні проблеми, швидко й невідкладно реагувати на запитання, репліки, учинки учнів, органічно діяти в мінливих обставинах діяльності; уміння, що посилюють ефективність педагогічної імпровізації: перевтілюватися, неординарно мислити, передбачати ситуації, які можуть викликати імпровізацію, оцінювати учня, зацікавлювати й залучати його до імпровізації, викликати в нього необхідну реакцію, комунікативні вміння (вербальні та невербальні);

– *оцінно-рефлексивний* етап, на якому здійснюється оцінка та корекція змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів до педагогічної імпровізації; вивчення результативності запровадженої технології.

Процес підготовки майбутніх вихователів до здійснення педагогічної імпровізації забезпечується розробкою відповідної технології, яка має на меті формування в студентів стійкої позитивної мотивації, відбір теоретичних знань

і вмінь реалізовувати їх у щойно створених, непередбачених ситуаціях, що стихійно, раптово виникають у педагогічній діяльності, а також аналіз отриманих результатів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналіз напрямів наукових пошуків досліджуваної проблеми дав можливість визначити педагогічну імпровізацію як швидке, гнучке й адекватне реагування на щойно створені ситуації або ті, що стихійно, раптово виникли в педагогічній діяльності, та вимагають миттєвої реакції; виявити типи імпровізації (класична імпровізація, імпровізація з домашньою заготовкою та імпровізація змішаного типу), структуру (педагогічне осявання, негайне осмислення ідеї, вибір шляху її реалізації, публічне втілення ідеї, передбачення результату втілення педагогічної імпровізації); уточнити функції (організаційна, стимулююча, комунікативна та регулювальна) та фактори, що її посилюють (загальна культура, педагогічна творчість, інтуїція, засоби комунікації, особливості власного досвіду та постійне самовдосконалення вихователя-імпровізатора).

Література

1. Башкір О.І. Прийняття рішення як етап педагогічної імпровізації / О.І.Башкір // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: збірник наукових праць. – Одеса, 2008. – № 4-5. – С. 77-80.
2. Кузьміна Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки / Н.Кузьміна // Методы системного педагогического исследования. – Л., 1974. – 184 с.
3. Саяпіна С. А. Розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця дошкільної освіти у процесі вивчення курсу «Дошкільна педагогіка»/ С. А. Саяпіна // Наукові праці Донецького національного технічного

університету. Серія: Педагогіка, психологія, соціологія. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2009. – С.125-130.

УДК 378.147:373.2.011.3-051

Курінна С.М.

*доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «ДДПУ»*

Григорович Н.

*здобувач вищої освіти педагогічного факультету
спеціальності 8.01010101 Дошкільна освіта ДВНЗ «ДДПУ»*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ

У статті визначено сутність професійної компетентності майбутніх вихователів ДНЗ: зміст, структуру, яка містить компоненти: особистісний (мотиваційна сфера, особистісні якості та педагогічні здібності особистості), змістово-процесуальний (професійно-педагогічні знання й уміння), рефлексивно-оцінювальний (готовність до самоаналізу й самооцінювання педагогічної діяльності, прагнення до самовдосконалення), креативний (здатність до саморозвитку, творчого перетворення і розвитку дітей).

Ключові слова: професійна компетентність, майбутній вихователь, дошкільний навчальний заклад.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміна освітньої

парадигми від традиційної до особистісно орієнтованої, перехід освіти на державні стандарти вимагають від вищої педагогічної школи досконалої підготовки майбутніх педагогів, у тому числі працівників галузі дошкільної освіти. Сучасний вихователь дітей дошкільного віку – це професіонал, який орієнтується в наукових досягненнях, в інноваціях психолого-педагогічної науки, володіє різними технологіями навчання та виховання і розвитку дітей, здатний до саморозвитку, самовдосконалення, самоделювання та самопроектування в різних сферах життєдіяльності, в тому числі в професійній. У зв'язку з цим існує постійна неослабна увага науковців до підвищення рівня професіоналізму майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в процесі професійної підготовки у вищих навчальних закладах, спроможних виховати активну, самостійну творчу особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У сучасній науково-педагогічній літературі відсутні як єдине визначення дефініції «професійна компетентність», так і єдине розуміння тлумачення її змісту. Джерела інформації, присвячені даній проблемі, дають можливість виділити декілька підходів до поняття «професійна компетентність». Майже в усіх сучасних дослідженнях розуміння професійної компетентності педагога пов'язується з набуттям людиною знань, умінь і навичок (О. Дубасенюк, Л. Карпова, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Синенко, І. Тараненко та інші); з мотиваційною, операційною складовою і ціннісними орієнтаціями спеціаліста (Т. Браже, Л. Карпова, А. Маркова та інші); з загальною готовністю до побудови і перетворення своєї діяльності залежно від цінностей, що змінюються, основних і цільових орієнтирів у сучасній освіті (Ю. Гагін, А. Деркач та інші); зі спрямуванням на отримання усвідомленого результату (А. Бондар та інші); з досягненням способів навчання самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, способів пізнання себе та інших (А. Деркач,

Н. Кузьміна, Л. Рибалко та інші); з творчим процесом, у результаті якого і виникають творчі досягнення професіонала (А. Амонашвілі, В. Гриньова, В. Лозова, Л. Рибалко та інші).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – теоретично обґрунтувати технологію формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Психолого-педагогічні дослідження сучасності дозволяють визначити окремий узагальнений показник професіоналізму, яким виступає професійна компетентність.

Узагальнений аналіз певних аспектів професійної компетентності майбутніх вихователів, дає можливість зробити висновок, що більшість науковців під професійною компетентністю розуміють інтегративні якості особистості, які виявляються в загальній здібності й готовності до майбутньої педагогічної діяльності, засновані на знаннях, досвіді, що набуті в процесі навчання й соціалізації, орієнтовані на саморозвиток, саморегуляцію, самовдосконалення, на досягнення найвищих щаблів професійного «акме» через самопрогнозування, моделювання, самопроектування (Ю. Гагін, А. Маркова, К. Платонов, В. Слободчиков та інші).

Професійну компетентність майбутнього вихователя дітей дошкільного віку ми розуміємо як результат загальної і професійної освіти, де рівень підготовленості майбутнього спеціаліста дозволяє прогнозувати, планувати, проектувати професійне самовизначення і самозбагачення, допомагає знаходити шляхи вдосконалення в особистому житті і професійній діяльності, прагнути до більш високих щаблів професіоналізму [2].

Структуру професійної компетентності вихователя дітей дошкільного віку визначено як сукупність взаємопов'язаних компонентів, а саме: особистісного, змістово-процесуального, рефлексивно-оцінювального, креативного [1].

Стрижневий особистісний компонент, у якому виокремлено мотиваційну сферу, особистісні якості та педагогічні здібності особистості, відбиває наявність мотиваційно-цільової готовності, яка передбачає стійку педагогічну спрямованість інтересів і потреб, що виражаються в усвідомленні суспільної значущості своєї діяльності, прагненні займатися улюбленою справою (ядром такої спрямованості є гуманістичне ставлення до дітей, здатності до емпатії), розумінні ціннісних орієнтацій професії педагога, позитивному ставленні до себе як до професіонала.

Змістово-процесуальний компонент професійної компетентності передбачає наявність науково-теоретичних знань про особливості педагогічної діяльності вихователя дітей дошкільного віку, професійну компетентність; спеціальних знань про власні можливості й можливості дітей дошкільного віку, способи оволодіння педагогічною діяльністю; умінь формування і підвищення рівня професійної компетентності, професійно-педагогічних умінь для різнобічного розвитку дітей [4].

Рефлексивно-оцінювальний компонент має передбачати прагнення до самовдосконалення шляхом самоаналізу і самооцінки педагогічної діяльності, що пов'язано з прогнозуванням позитивних самозмін у процесі формування професійної компетентності, виявленням і актуалізацією педагогічних здібностей, вибором оптимальних способів досягнення більш високих щаблів професійної компетентності й позитивного впливу на довколишню дійсність (через своїх вихованців, їхніх батьків, оточуючих).

Креативний компонент об'єднує особистісний, змістово-процесуальний, рефлексивно-оцінювальний компоненти і свідчить про здатність педагога до саморозвитку і творчого перетворення дійсності в процесі навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку.

У роботі враховано дослідження науковців, які дозволили розробити етапи формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів під час навчання у ВНЗ: підготовчий

(попередній або стартовий), процесуальний, рефлексивний і узагальнювальний етапи. Цінним з педагогічної точки зору є логічна пов'язаність цих етапів від ідеального образу, цільового орієнтиру професійної компетентності до моделі, визначення перспективи, виділення пріоритетних проблем самозбагачення, самопобудови, самореалізації у вигляді конкретних способів передбачення і педагогічних дій, фільтрації потоку вражень, здійснення конкретної процедури проектування, аналізу варіантів, конструювання та узагальнення передбачуваних результатів [3].

На основі досліджень та аналізу педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах відзначено, що формування професійної компетентності майбутніх вихователів відбувається за умови взаємодії з дітьми дошкільного віку, а безперервний процес професійного зростання майбутнього вихователя дає, у свою чергу, можливість забезпечення повноцінного розвитку і саморозвитку дошкільника, обопільне сходження особистостей на більш високий щабель (Л. Артемова, Г. Беленька, Н. Бесараб, Н. Лисенко, Н. Кирста, О. Кононко, Т. Поніманська, Л. Спирін та інші).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Формування професійної компетентності фахівця розпочинається з перших кроків навчання студента у вищому педагогічному закладі освіти. На основі особистісних здобутків у навчальній діяльності кожного студента відбувається інтеграція особистості у педагогічне середовище, а через нього – у соціальне, шляхом участі в роботі наукових гуртків, проблемних груп, студентських конференцій, педагогічної практики, шефської, соціальної роботи тощо. Успішність інтеграції залежить від розвитку особистісних професійно-значущих якостей студента, рівня оволодіння фаховими знаннями та вміннями, організацією педагогами ВНЗ навчальної взаємодії між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Література

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світоч, 2006. – 304 с.
2. Кузьміна Н.В. Понятіе «педагогическая система» и критерии ее оценки / Н.Кузьміна // Методы системного педагогического исследования. – Л., 1974. – 184 с.
3. Саяпіна С. А. Особистість майбутнього педагога в контексті здобуття вищої освіти / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. – Вип. 40. – Слов'янськ: СДПУ, 2008. – С.66 – 68.
4. Шапаренко Х.А. Використання проєктивних технологій в процесі формування професійної компетентності студентів / Х.А.Шапаренко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць ХДАДМ (XXIII). – Х., 2008. – Вип. 7. – С. 146-150.

УДК 378.147:373.2.011.3-051

Головко М.Б.

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «ДДПУ»*

Насирова К.

*здобувач вищої освіти педагогічного факультету
спеціальності 8.01010101 Дошкільна освіта ДВНЗ «ДДПУ»*

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЯК КОМПЛЕКСНА ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті надано характеристику НМЗ як сукупність навчально-методичних документів, що становить проект навчально-виховного процесу; комплексної інформаційної моделі педагогічної системи. Представлено послідовність моделювання педагогічної системи в навчально-методичному комплексі. З'ясовано, що предметною основою НМЗ підготовки майбутніх вихователів є НМК окремої педагогічної дисципліни – нормативні, навчальні, методичні матеріали, які необхідні для ефективного виконання студентами робочої програми.

Ключові слова: навчально-методичне забезпечення, навчально-методичний комплекс, майбутній вихователь, педагогічна система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни, що відбуваються в суспільному житті України, зумовили активний пошук та розробку нових підходів до підготовки майбутніх фахівців різних галузей. В умовах модернізації вітчизняної системи освіти зростають вимоги до сучасного

педагога як високопрофесійного, конкурентоспроможного, творчого фахівця, здатного оптимально реалізовувати свій професійний потенціал. Інтенсивний розвиток суспільного дошкільного виховання вимагає вдосконалення підготовки фахівців, здатних кваліфіковано управляти складним процесом освіти та виховання дошкільників.

У Законах України «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», у Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Концепції педагогічної освіти, Концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року проголошено засади національної політики в галузі підготовки педагогічних кадрів, зокрема дошкільного профілю, спрямовані на підвищення їхнього престижу та соціального статусу, забезпечення умов для професійного та культурного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Результати аналізу історико-педагогічної, психологічної літератури з проблеми можна представити за такими напрямками: місце навчально-методичного забезпечення в навчальному процесі підготовки майбутнього вихователя (Л. Кідіна, В. Кушнір, О. Мороз, Л. Рибалко, Т. Слободянюк та ін.); підходи до формування системи навчально-методичного забезпечення (Н. Гринюк, Г. Гунда, О. Дабагян та ін.); ТЗН, навчально-педагогічна література в структурі навчально-методичного забезпечення (М. Дронь, Л. Зоріна, Д. Зуєв, В. Медведєв, В. Петренко та ін.); навчально-методичний комплекс дисципліни, навчально-методичний комплекс спеціальності як структурні складники навчально-методичного забезпечення (Л. Артемова, Г. Беленька, Т. Федірчик, В. Цетлін та ін.); навчально-методичне забезпечення навчального процесу в ЗОШ (О. Дубинчук, Я. Кодлюк, О. Кондратюк, В. Краєвський, Є. Остапчук та ін.), у вищій школі (Я. Болубаш, В. Луговий, І. Степанець та ін.), у професійно-технічних закладах (Ю. Андріяко, Г. Гребенюк та ін.).

Важливе значення для розвитку ідей підготовки кадрів дошкільної освіти мають дослідження О. Богініч, З. Борисової, Ю. Косенко, І. Ларіної, К. Лисяка, Т. Слободянюк, І. Улюкаєвої, О. Фунтикової, К. Щербакової та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Узагальнити теоретичні погляди науковців щодо визначення змісту навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх вихователів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. НМК – це певна сукупність навчально-методичних документів, що становить проект навчально-виховного процесу, який згодом буде реалізований на практиці. Створення такого проекту дозволяє вибрати найбільш ефективні шляхи досягнення цілей підготовки фахівців. Необхідний же набір таких документів залежить від того, що повинно бути спроектовано в НМК. Відповідь на це запитання може бути отримано, якщо визначити той об'єкт, який ми, викладачі, створюємо в нашій практичній діяльності навчання й виховання. Такими об'єктами, як показує педагогічний аналіз, є як приватна педагогічна система, створювана в процесі викладання предмета, так і загальна педагогічна система навчального закладу загалом, що складається з приватних педагогічних систем усієї сукупності навчальних предметів із цієї спеціальності. Отже, НМК – це або модель майбутньої педагогічної системи вивчення цієї дисципліни (НМКД), або модель спеціальності загалом (НМКС). Природно, що склад методичних документів НМК залежить і від дисципліни, і від спеціальності. У кожному разі це має бути модель прийнятої педагогічної системи [1].

Усвідомлене й цілеспрямоване створення та вдосконалення педагогічної системи – основний службовий обов'язок викладача будь-якого навчального закладу. Як уже було вказано, зовнішнім, матеріальним утіленням цієї діяльності є навчально-методичні комплекси НМКД і НМКС, тобто певна сукупність методичних документів, за якими можна відтворити ПС.

Сутність педагогічної системи (ПС) представляє: абітурієнт, стаючи студентом, вступає у взаємодію з іншими елементами педагогічної системи й сам поступово формується як випускник цієї педагогічної системи [3].

Педагогічна система, будучи здебільшого (разом із навчальним закладом) елементом ширшої соціальної системи, відображає особливості суспільно-історичних систем, і зокрема особливості їх становлення й розвитку. Тривала еволюція педагогічних систем представлена досить розвиненою, гнучкою й досконалою структурою. У її складі можна виділити такі взаємопов'язані елементи, що утворюють сучасну розвинену педагогічну систему:

- 1) цілі підготовки спеціаліста;
- 2) студенти;
- 3) зміст навчання й виховання;
- 4) дидактичні процеси як способи здійснення завдань педагогічного процесу;
- 5) викладачі або технічні засоби навчання, які замінюють їх педагогічну діяльність;
- 6) організаційні форми педагогічної діяльності [2].

Будучи організованою системою, ПС постійно перебуває під впливом соціальної системи (СС), і залежно від соціального замовлення в ній відбувається, зважаючи на замкнутість ПС, відповідна перебудова й адаптація її елементів. Елемент, який відчуває безпосередній вплив СС, назвемо системоутворювальним елементом ПС.

Розробка науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу – це складна і трудомістка методична проблема, розв'язання якої не знаходиться за межами можливостей педагогічних колективів будь-яких навчальних закладів. Єдине, що вимагається для цього, – професійна науково-педагогічна та спеціальна компетентність розробників такого забезпечення. Ми наголошуємо, що організуючим початком усіх розробок є уявлення про

структуру, складові елементи й функціональний зв'язок у проєктованій (або вдосконалюваній) педагогічній системі.

Розкриття змісту кожного елемента педагогічної системи у вигляді однозначних і відтворюваних описів їх сутності, сенсу, діагностованих ознак і є системно-методичним забезпеченням процесу підготовки майбутніх вихователів у навчальному закладі.

Для розробки НМК особливо важливо в структурі ПС виділити елементи: «Цілі», «Зміст», «Дидактичні процеси», «Організаційні форми». Їхній опис дає уявлення про сутність і можливості педагогічної системи, бо їх функціонування забезпечується лише двома шляхами: або самим викладачем, або за допомогою автономних технічних засобів навчання. Проте в обох випадках попередньо має бути збудовано навчальну програму – ескізну модель передбачуваної педагогічної системи. Цю модель потім конкретизують і розвивають в інших документах НМК [4].

Схему й послідовність моделювання педагогічної системи в навчально-методичному комплексі визначено загальною структурою педагогічної системи:

– спочатку визначено й докладно описано мету функціонування педагогічної системи, яка буде реально створюватися за цією програмою; при цьому на опис цілей накладено одну жорстку вимогу: діагностичність, тобто визначеність, вимірність, відтворюваність усіх параметрів мети;

– потім виконано опис змісту навчання й виховання з урахуванням вимоги до спеціальності випускника навчального закладу та загальнодидактичних вимог: послідовності, доступності, науковості й наочності. У змісті навчання відбито ту необхідну інформацію, яка становить орієнтовну основу (властивості, правила, принципи, алгоритми, методи, особливості) засвоюваній студентами професійної діяльності. Відбір змісту навчання здійснюється відповідно до мети навчання;

– наступним етапом створення НМК і моделювання в ньому певної педагогічної системи є вибір і розробка дидактичних процесів. На етапі побудови дидактичних процесів у НМК достатньо вказати теорію побудови пізнавальних дій студентами і спосіб управління цією діяльністю, гарантувати досягнення заданої меті навчання. Якщо це забезпечено, ми говоримо про реально виражені в НМК технології навчання. Докладна розробка дидактичного процесу здійснюється в таких документах НМК, як методичні вказівки до основних видів навчальних занять та навчальної літератури з дисципліни (у НМКД), у методичних указівках до виконання курсових і дипломних проєктів (у НМКС);

– заключним етапом створення НМК і моделювання в ньому педагогічної системи є визначення організаційних форм навчання, для яких його призначено. Розуміючи під організаційними формами навчання сукупність зовнішніх умов, у яких організовується й протікає пізнавальна діяльність учня (в аудиторії, у лабораторії, очно, заочно тощо), ми враховуємо особливості взаємодії в педагогічному процесі студента з викладачем у поєднанні з документами, що регламентують права, обов'язки, взаємодію викладачів і студентів [2].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, НМК є комплексною інформаційною моделлю ПС, яка відтворює названі вище чотири елементи педагогічної системи й цим задає її структуру.

За відсутності в моделі визначеності в описі тих чи тих елементів системи ми отримуємо різноманітні «неповні» НМК аж до таких, у яких жоден з елементів ПС точно не визначений і не обмежений і який тому методичним забезпеченням узагалі не є; це, зрештою, будь-який план чи схема можливої ПС, яка не володіє необхідною визначеністю для її відтворення на практиці.

Визначимо, що навчально-методичний комплекс є лише ескізною моделлю ПС. Розвиненішою й повнішою моделлю слугує підручник – природний розвиток і вінець НМК.

Література

1. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки студентов / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татура. – М. : Высшая шк., 1989. – 143 с.

2. Замороцька В. В. Підготовка фахівця дошкільної освіти: сучасність і перспективи / В. В. Замороцька // Освіта і наука в умовах глобальних викликів : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (12 – 14 черв. 2009 р.). – Т. 1. – Сімферополь : ЦРОНІ, 2009. – С. 9 – 10.

3. Козаков В. А. Система програмно-целевого управління качеством подготовки специалистов / В. А. Козаков, А. Н. Таланенко. – М., 1991. – С. 1–30.

4. Саяпіна С. А. Навчально-методичне забезпечення ефективності професійної підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі (на прикладі вивчення дисциплін «Психологія виховної діяльності», «Психологія педагогічної праці» у ДВНЗ «ДДПУ») // С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Вип. LXIII. – Ч. 1. – Слов'янськ : ДДПУ, 2014. – С. 67 – 76.

УДК 373:316.48

Саяпіна С.А.

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»*

Колісніченко Т.

*здобувач вищої освіти педагогічного факультету
спеціальності 7.03010301 Практична психологія ДВНЗ «ДДПУ»*

УПЛИВ ШКІЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ НА МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ, ОСОБИСТІТЬ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Автори розглядають психолого-педагогічні умови і шляхи попередження конфліктів у педагогічному процесі. Указують на те, що шляхи ефективного попередження конфліктів зв'язані з удосконаленням якості педагогічної взаємодії, його гуманізація і надання психологічної допомоги; ефективність педагогічної взаємодії зворотно пропорційна гостроті та кількості педагогічних конфліктів. І навпаки, вивчення, попередження та подолання конфліктів в системі «учитель-учень» і є головним шляхом удосконалення педагогічної взаємодії.

Ключові слова: конфлікт, особистість, педагогічний процес, міжособистісні стосунки, вчитель.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасній школі спостерігається тенденція до збільшення кількості конфліктів в системі «учитель-учень». Відсутність позитивної взаємодії між ними сприймається майже як норма. Це призводить до зростання емоційної і духовної дистанції

між учасниками педагогічного процесу, зменшення взаємного інтересу один до одного.

Конфлікти досить широко досліджуються в психології, соціології, є і педагогічні розвідки. Проте, переважна частина таких дослідів лежить поза сферою діяльності школи, професійних проблем учителя. Природа і своєрідність педагогічних конфліктів залишаються поза увагою дослідників. Відбувається перенос теорії конфліктів на ситуації педагогічної взаємодії без урахування їхньої специфіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Увагу дослідників пригортає аналіз індивідуальних і вікових особливостей учнів підліткового і юнацького віку, обумовлений ними характер педагогічної взаємодії (Т. Абрамов, А. Добрович, О. Ковальов, Н. Гуткіна, В. Кан-Калік та ін.); причини, динаміка, типологія педагогічних конфліктів і окремі шляхи їх попередження (А. Белкін, В. Журавльов, М. Рібакова, Р. Шакурова та ін.). Варто зауважити, що більшість досліджень з питань попередження конфліктів має декларативний характер, недостатнє придатні до умов педагогічного процесу. В цьому розумінні неабиякий інтерес викликають праці О. Чернишева, С. Годнійс, С. Гіренко, В. Ольшанського, А. Мурашова.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні умов і шляхів оптимізації педагогічних стосунків, виходячи з результатів нашого дослідження, тобто відштовхуючись від суб'єктивних чинників, гострих суперечностей в педагогічному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У психолого-педагогічній літературі, присвяченій конфліктам в педагогічних системах розроблені рекомендації і поради щодо запобігання конфліктів у педагогічному процесі. Ми спробуємо визначити умови і шляхи оптимізації педагогічних стосунків, виходячи з

результатів нашого дослідження, тобто відштовхуючись від суб'єктивних чинників, гострих суперечностей в педагогічному процесі.

Міжособистісна взаємодія у педагогічному процесі є його засобом, умовою і результатом. Це складне і неоднозначне явище, в якому проявляються моменти співробітництва і суперництва, схвалення і заперечення, згоди і незадоволення. Найбільш ефективно взаємодія здійснюється при дотриманні рівності у правах між партнерами під час розкриття своїх творчих можливостей, при дотриманні вимог і правил взаємної поваги, визнання цінності кожної особистості, наявності взаємної зацікавленості один в одному і в спільній діяльності, зменшенні емоційної дистанції між учасниками навчально-виховного процесу тощо. Мова йде про гуманізацію педагогічної взаємодії, що має ґрунтуватися на духовній спільності, контакті, внутрішній солідарності.

Сучасні дослідження свідчать, що труднощі в організації гуманістичних, гармонійних взаємин в учнівському колективі обумовлені багатьма причинами: індивідуально-психологічними особливостями вчителів і учнів; характером міжособистісних контактів (негативне ставлення один до одного, егоїзм, відсутність взаєморозуміння тощо); особливостями ситуації взаємодії (недоліки в організації навчально-виховного процесу, низький рівень включення у взаємодію, різні мотиви спілкування і таке інше) [3].

Однією з об'єктивних причин труднощів, що виникають в процесі педагогічної взаємодії є недостатнє знання вчителями психологічних особливостей сучасних школярів, яким властиві, з одного боку – загострене відчуття цінності своєї особистості, власної гідності, висока самооцінка, прагнення до свободи і незалежності від дорослих, індивідуалізм, прагматизм, критичність мислення. Вони нібито «запрограмовані» на конфронтацію з дорослими, які прагнуть виконати свою соціальну роль, намагаються обмежити цю свободу. При цьому складається враження, що основні цінності і орієнтації школярів дорослі (вчителі) вважають «несерйозними», хибними, або

шкідливими. З іншого боку, серед сучасних підлітків посилюються настрої соціального песимізму, апатії, почуття самотності, беззахисності, тривоги за майбутнє. А отже від старших вони очікують психологічного захисту, розуміння, толерантності, терпіння, уваги і доброзичливості.

Багато в чому спрямованість стосунків залежить від характеру і специфічних якостей партнерів по взаємодії, що обумовлені поєднанням індивідуально-неповторних стійких психологічних особливостей індивіда, які визначають типовий для нього спосіб, стиль поведінки. Взаємини з конфліктогенними особами найбільш складні і вимагають від оточуючих певної компетентності в природі цього явища. У взаєминах з ними слід дотримуватися деяких правил: необхідно усвідомити, що ця людина конфліктогенна не лише у взаєминах з іншими, але й самою собою; намагатися уникати впливу цієї людини, її поглядів, світосприйняття, тобто домагатися її нейтралізації; у взаєминах з нею слід спиратися на виявлення причин її підвищеної конфліктності; необхідно віднайти адекватний спосіб задоволення її прихованих інтересів і потреб; застосовувати спільний підхід до вирішення проблеми тощо. Варто пам'ятати, що впливовим чинником особистісних деформацій, зумовлюючих підвищену конфліктність є дія різноманітних бар'єрів (навчально-пізнавальних, соціально-психологічних, психофізіологічних), які виникають у взаєминах педагога і учнів. Усунення бар'єрів, що передбачає ефективність, продуктивність педагогічної взаємодії і визначається можливостями кожного з її суб'єктів, їх навичками спілкування, уявленнями про групу тощо, є основною умовою оптимізації взаємин в педагогічному процесі.

Визначальне місце у гуманізації стосунків належить вчителю, що є не лише виконавцем функціонально-рольових обов'язків, а й носієм індивідуально-психологічних рис особистості. Останні, реалізуючись в діяльності педагога, забезпечуючи міру успішності педагогічного впливу, надають педагогічній діяльності індивідуально-фахового фарбування. Як об'єкт

пізнання і професійної діяльності образ вчителя віддзеркалюється у свідомості учнів, впливаючи на їх внутрішній світ, думки, уяву, стосунки. А отже, вчитель зобов'язаний звертати увагу на власні недоліки та помилки, аналізувати їх і крізь них оцінювати ефективність педагогічних стосунків, що він реалізує. Від вчителя значною мірою залежить динаміка і особливості виникаючих в педагогічному процесі конфліктів. Отже, успіх конструктивної взаємодії у системі «учитель-учень» визначається, перш за все, рівнем психолого-педагогічної готовності вчителя до такої взаємодії і залежить від рівня розвитку професійних здібностей (гностичних, конструктивних, організаторських, комунікативних тощо).

Важливе місце у педагогічній взаємодії надається дотримуванню вимог педагогічного такту, що віддзеркалюється у всій системі взаємин учителя з учнями. Педагог, налаштований на гуманну взаємодію, має: сприймати кожного партнера по взаємодії як особистість, яка наділена своїми індивідуальними психологічними і моральними якостями, культурно-освітнім рівнем, життєвим і професійним досвідом; проявляти щире бажання допомогти іншим людям у їх самореалізації; досконало володіти різноманітними засобами спілкування для подолання непорозумінь, надихати інших на співробітництво; вміти самокритично оцінювати свій рівень педагогічної майстерності; володіти засобами релаксації та переключення себе та інших людей під час виникнення суперечностей; не утримувати в собі негативні людські стереотипи, що заважають конструктивно вирішувати проблеми. Необхідно зазначити, що тактовний вчитель не лише володіє великим арсеналом різних педагогічних засобів, але й уміє розумно ними користатися. У тактовного вчителя це вміння проявляються у доборі як основних засобів впливу на учнів, так і не основних, додаткових, незначних на перший погляд, його тактовні прийоми зігрівають і пом'якшують взаємини вчителя з учнями.

Психолого-педагогічна підготовленість педагога до гуманної взаємодії з учнівським колективом проявляється у його постійному намаганні внести в

аудиторії заряд впевненості, діловитості, доброзичливості, оптимізму, гідності, що вже цим самим буде налаштовувати їх на конструктивний підхід до розв'язання проблем, спробам уникати суперечності. Це не можливо без створення здорової психологічної атмосфери навчально-виховного процесу, де панує стійке схвальне ставлення до іншої людини, тобто, акту, спрямованого на пізнання особистості іншого, як вищої цінності (симпатія); без відповідної вихованості емоційної сфери педагога, що виявляється у такій психологічній властивості особистості, як емпатія, яка передбачує уміння співчувати та співпереживати разом з іншими. Якщо вчитель не розуміє і не сприймає внутрішнього світу своїх учнів, якщо він веде себе не щиро, прагне сховатися за різними фасадами, якщо він демонструє неповагу або холодність, такий вчитель погано впливає на особистісний розвиток учнів, безупинно з ними конфліктує.

Важливе місце серед умов запобігання конфліктів посідає обізнаність педагога з технікою саморегуляції, елементарні прийоми та навички психомоторного контролю внутрішнього психофізіологічного стану. Отже важливою складовою підготовки педагога до ефективної взаємодії є його психолога-педагогічна самопідготовка, яка складається з психофізіологічної саморегуляції, психогієни (релаксації, психічного розслаблення, емоційно-вольового перевлаштування) та внутрішнього самоуправління з метою збагачення свого морального потенціалу і формування вольової спрямованості особистості на подолання непорозумінь.

Педагогічне доцільно організовані стосунки між вчителями і підлітками, ґрунтуються відносинах співробітництва і діалогу. Звідси – виключна важливість вміння вчителя будувати стосунки на основі гуманної діалогічної взаємодії. Гуманні діалогічні взаємини виникають лише тоді, коли один партнер сприймає цілісний образ іншого як бажаного партнера по взаємодії на основі визнання його належності до деякої спільноти, до якої він зараховує і себе. Специфіка навчального діалогу визначається цілями його учасників,

умовами і обставинами їхньої взаємодії. Але це не просто спільна праця над розв'язанням загальнопризнаних завдань, це співпереживання, співчуття, взаєморозуміння, психологічна сумісність, емоційно-духовна єдність педагогів і вихованців. У діалогічній взаємодії реалізується особистісна, індивідуальна позиція суб'єкта. Тобто «духовне розкриття себе іншому, засвоєння його цінностей, прилучення до його внутрішнього світу поєднується з усвідомленням своєї унікальності, відмінності від партнера, з набуттям внутрішньої цілісності, незалежності» [1].

У взаємодії, спілкуванні з групою від вчителя вимагається створення ситуації, яка б сприяла встановленню контакту з аудиторією. Для гармонізації взаємин педагога з групою недостатньо управлінсько-педагогічних заходів: необхідно брати до уваги і враховувати об'єктивного соціально-психологічного характеру, що існують і проявляються у сфері спілкування і взаємодії людей.

Отже, діалогізація навчально-виховного процесу є необхідною умовою задоволення учасниками взаємодії власних актуальних потреб у самореалізації і самовираженні, а також розвитку саморегуляції, як передумови запобігання гострих суперечностей в педагогічному процесі. У процесі взаємин на рівні «учитель-учень» виникають перешкоди, які заважають оптимальному діалогічному спілкуванню між педагогом і вихованцями, т.з. бар'єри діалогічної взаємодії. Їх можна поділити на такі групи: ситуативні бар'єри – відокремленість партнерів у просторі, режимні перепони, технічні труднощі реалізації спілкування, шкідливий вплив фізичного і соціального середовища, ситуаційна гострота конфлікту; контркомунікативні бар'єри – упередження, недовіра, егоцентризм, нігілізм, антигуманістичний світогляд, апатія, байдужість, замкненість, негативні риси характеру, індивідуалізм, самовдоволення; тезаурусні бар'єри – безкультур'я партнерів у просторі, низький рівень інтелектуального розвитку, нечіткість усвідомлення власних цілей, функції і ролі в колективі та суспільстві, невміння цілеспрямовано користуватися стилістичними і невербальними засобами спілкування [2].

Невміння долати ці бар'єри призводить до спроб компенсації діалогової взаємодії сурогатними «замінниками» – приглушення потреби у людському діалозі, негативізм, девіантна поведінка, зловживання алкоголем тощо.

Отже, проблема попередження конфліктів у педагогічному процесі має вирішення по двох шляхах. Перший – створення об'єктивних умов, що запобігають виникненню і деструктивному розвитку конфліктних ситуацій. При чому, варто пам'ятати, педагогічна взаємодія завжди містить в собі об'єктивні елементи протиріч (між метою, що ставить вчитель і планами його вихованців, між ідеалом особистості і не резервними можливостями, між перспективним характером педагогічної праці і перебуванням учнів у колі їх сьогоденних актуальних потреб, сподівань, намірів, функціонально-рольовими позиціями учителя і педагога у взаємодії тощо), що обумовлюють виникнення гострих ситуацій. Мова у нашому випадку йде, звичайно, про їх мінімізацію. Цей шлях передбачає зміну умов ситуації, що призводить до конфлікту. Перш за все – це нормалізація життєдіяльності класу, умови організації їх спільної діяльності, самого життя дитячого колективу, створення в ньому сприятливого психологічного клімату, атмосфери взаємодопомоги, взаємоповаги і взаємопідтримки; зменшення емоційної дистанції між педагогами і учнями. Необхідно забезпечувати умови і можливість для гідної самореалізації і самоствердження кожного індивіда у стосунках з вчителем і однокласниками, створення ситуацій успіху. Важливе значення має створення поля упорядкованої свободи для членів колективу, тобто зведення до мінімуму дрібних обмежень і заборон. Не менш важливою є об'єктивна педагогічна оцінка досягнень і успіху індивіду, вимогливість, принциповість, справедливість у взаєминах вчителя з учнями. Умовою вибору оптимальних шляхів і засобів гуманної взаємодії є педагогічна творчість вчителя; достатній рівень його професійної, в тому числі психолого-педагогічної компетентності, і таке інше.

Другий шлях – забезпечення суб'єктивних умов попередження конфліктів, тобто розвиток суб'єктивних можливостей учасників педагогічного процесу. Цьому шляху ми надаємо особливого значення, адже саме від суб'єктів взаємодії залежить динаміка і гострота конфліктної ситуації. Цей шлях передбачає вироблення адекватної самооцінки, формування вмінь відстоювати свої інтереси, уникаючи негативних емоцій щодо свого опонента і не допускаючи наступальних руйнівних дій, розвиток здатності керувати своїм психічним станом, формування навичок конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій. Мова йде про озброєння учасників педагогічного процесу способами і прийомами самоконтролю і саморегуляції, формування вмінь та навичок гармонійного співіснування з іншими людьми [2; 4].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Шкільні конфлікти справляють як конструктивний (позитивний), так і деструктивний вплив на перебіг педагогічного процесу, на міжособистісні стосунки і на особистість. Позитивна функція конфлікту полягає у стимулюванні пошуку ефективного виходу з складного становища, стабілізації стосунків, виявленні і ліквідації або виправленні суперечностей, висвітленні вузьких місць та невирішених питань між суб'єктами взаємодії. Конфлікт атестує ціннісні орієнтації як вчителя, так і учня, силу їх мотивів та спрямованість діяльності (на себе чи на взаємовідносини), виявляє психічну стійкість до стресових ситуацій. Тобто можна сказати, що позитивна функція конфлікту полягає в його діагностичній і стимулюючій ролі у оптимізації педагогічного процесу.

Література

1. Балл Г.О. Проблема запобігання конфліктам між педагогами і учнями в світлі гуманістичного підходу / Г.О.Балл // Конфлікти в педагогічних системах. – Вінниця, 1997. – С. 18-20.

2. Киричук О.В. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: Кн. для вчителя. / О.В.Киричук – К.: ІЗИН, 1997. – 168 с.

3. Кримська Г.І., Ложкін Г.В., Панчук В.В. Конфлікти у педагогічному спілкуванні і проблема професіоналізму / Г.І.Кримська, Г.В.Ложкін, В.В.Панчук // Конфлікти у педагогічних системах. – Вінниця, 1997. – С. 157-159.

4. Пірен М.І. Основи конфліктології: Навч. посібник / М.І.Пірен. – Либідь, 1997. – 378 с.

УДК 373.2.091.33-027.22:792

Саяпіна С.А.

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»*

Яцевич Ю.

*здобувач вищої освіти педагогічного факультету спеціальності
7.01010101 Дошкільна освіта ДВНЗ «ДДПУ»*

ТЕАТРАЛЬНА САМОДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНО ОРГАНІЗОВАНИЙ ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС

Вивчення теоретичних засад творчої активності особистості дозволило: визначити проблему дослідження і її напрямки; довести доцільність і можливість розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку в структурі театральної самодіяльності; виявити педагогічні засади театральної самодіяльності; визначити основні завдання дослідження.

Ключові слова: старший дошкільний вік, педагогічний процес, театральна самодіяльність, вихователь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Формування творчої особистості дошкільника є однією з найбільш актуальних проблем психолого-педагогічної науки і практики. Історичний аналіз причин виникнення духовної кризи і пошуки шляхів її подолання поступово привели наукову думку до необхідності широкого залучення всіх верств населення і різних сфер життєдіяльності дитини до її розв'язання. Як засвідчує світовий досвід, ефективною формою такого залучення є належним чином організована система розвитку дитини, яка останнім часом сформувалась у самостійний напрямок педагогічної науки і практики з притаманним їй понятійним апаратом, метою, змістом, завданнями та формами.

У сучасних умовах реформування освіти дещо зросли можливості розвитку індивідуальних здібностей дітей старшого дошкільного віку, зокрема, одним із можливих шляхів є включення дітей у мистецтво. Без сумніву, цей шлях не є шляхом ранньої спеціалізації дитини, хоча ми не відкидаємо думки психологів, що саме в ранньому дитинстві закладається фундамент його творчих здібностей. Але при цьому вони наголошують, що розвивати здібності «збоку» неможливо, свої здібності діти розвивають самі, і головним інструментом у цій діяльності є потреба. А це в свою чергу впливає на появу інтересу до різних видів творчої діяльності.

Оскільки система розвитку художньо-творчої активності дитини ставить за мету досить глибоку зміну деяких психологічних особливостей людини щодо її стосунків із мистецтвом, перетворення їх із споживацьких на творчі, особисто значущі, то це й зумовлює високий рівень її актуальності в сучасній педагогічній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На необхідність розвитку творчої активності дітей вказується в численних працях таких вчених, як: В. Андрєєв, С. Діденко, В. Кардашов, А. Макаренко, А. Матюшкін, О. Мойсеєва, В. Старостін, В. Сухомлинський, О. Хижна, А. Щербо та ін.

На думку більшості авторів, характерними ознаками художньо-творчої активності є ініціативність і творча потреба (О. Матюшкін); відносна самостійність у творчій цілеспрямованій діяльності (М. Каган); творчий поштовх до саморозвитку дитини (О. Хижна); особлива здібність особистості, котра проявляється в цілеспрямованій діяльності, характеризується ініціативним, свідомим пошуком; здатність до творчості (В. Старостін); самореалізація особистості (О. Борисова).

Природа театральної діяльності розкривається у працях визначних діячів театального мистецтва: А. Антоновича, Б. Васильєва, М. Кнебель, Л. Курбаса, Б. Покровського, К. Станіславського, В. Яхонтова та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити зміст, сутність театральної самодіяльності дітей старшого дошкільного віку як структурного компонента педагогічного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Театральна діяльність дітей старшого дошкільного віку є одним із прекрасних і самобутніх явищ у виховній скарбниці українського народу й української педагогіки. Сформований на основі народної творчості, дитячий театр успадкував від неї найбільш цінні в соціальному й художньому плані риси і традиції: демократизм, гуманізм, індивідуальність у творчості, цілеспрямованість і емоційну образність.

Смисл артистичного мистецтва, безпосередність контактів між виконавцями спектаклів і глядачами, емоційність сприйняття, дієвість і

синкретичність театру визначають його особливе місце в життєдіяльності дитини. Театральна самодіяльність дітей старшого дошкільного віку, як підтверджують дослідження і досвід роботи, винятково органічно входить в їх життя і є актуальною та дієвою. Головним педагогічним завданням у роботі з дітьми цього віку є збагачення їх цінними в морально-художньому розумінні враженнями, розвиток їх здібностей та задоволення творчого інтересу. Звичайно, що всіма цими процесами дошкільного навчального закладу ще слід оволодіти. Проте ми вважаємо, що саме театральна самодіяльність дітей може стати важливою передумовою їх розвитку як творчої соціальної особистості.

За останні роки значно зрушили вперед педагогічні дослідження, присвячені творчим інтересам дітей, їх нахилам, здібностям і уподобанням у галузі мистецтва. У сучасних філософських, педагогічних і театральних дослідженнях питання творчого розвитку особистості включено в широкий контекст основних теоретичних питань мистецтва. Мистецтво, маючи справу з «олюдненою природою», сприяє вихованню в людині Людини. При цьому, підкреслює О. Леонт'єв, відбувається, «з одного боку, вплив відтворюваного об'єкта на суб'єкт, з другого боку, діяльність суб'єкта стосовно відтворюваного об'єкта» (чим у нашому випадку є театральне мистецтво) [1].

Надзвичайної актуальності набуває питання: за допомогою яких методів залучити дітей до самотворення, творчого розвитку, творчої активності? Ефективним засобом у сучасних умовах вважається привернення уваги дітей до таємниць і духовних скарбів, свого внутрішнього світу, до духовних цінностей, до потреб власної душі. Виховна ситуація за таких умов виступає активним засобом пробудження високих внутрішніх потреб людини. Водночас слід враховувати, що потребу у творчому розвитку відчуває не кожна дитина. Тому буде коректно вести мову не про обов'язковість залучення до художньо-творчої діяльності, а про надання адекватної можливості щодо художньо-творчого розвитку тим дітям, які відчувають або усвідомлюють таку потребу. Критерієм

необхідності та корисності в даному разі може бути зацікавленість дітей, спрямованість їхніх інтересів до театральної діяльності.

Психологами ХХ ст., зокрема Л. Виготським, С. Рубінштейном, Б. Тепловим, П. Якобсоном, досить всебічно і глибоко проаналізовано і експериментально підтверджено вплив мистецтва на розвиток особистісних якостей, розумових, моральних, естетичних, розкрито природу художніх здібностей і готовність людини до сприйняття мистецтва як форми діяльності. Саме тому, враховуючи цю специфіку мистецтва театру, К. Станіславський свого часу постійно наголошував: «Не будемо говорити, що театр – школа. Ні, театр – розвага. Нам не вигідно впускати з рук цього важливого для нас елемента. Нехай люди завжди ходять в театр, щоб розважатися. І ось вони прийшли, ми зачинили за ними двері, напустили темноту і можемо вливати їм у душу все, що захочемо» [2].

Для успішної спрямованості й координації діяльності дітей потрібна чітко відпрацьована система організації творчої діяльності, динамічна, методична допомога. Кожен спектакль ставиться не сам по собі, як окреме явище у життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку, а у зв'язку з конкретною подією у житті дітей і є своєрідною формою відбиття результату їх творчої праці, логічним продовженням всього виховного процесу. У такому випадку дітям зрозуміла доцільність їхньої діяльності, невід'ємність її від ціннісних установок та інтересів, вони активно включаються у його підготовку. Доцільність, цілепокладання надає особливого змістового спрямування діяльності будь-якого творчого колективу і підсилює його виховну силу.

Отже, цілісність, глибина впливу художньо-творчої діяльності на формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку залежить не від одного спектаклю чи одного яскравого і цікавого заняття, а від системного, комплексного впливу багатьох факторів, які застосовуються у процесі проведення занять у театральному гуртку чи при підготовці спектаклю і які добираються на основі критеріїв позитивності і якості впливу на дитину.

Безсумнівно, що впровадження активних форм художньо-творчої діяльності дітей старшого дошкільного віку прокладає дорогу до розвитку нових форм роботи, для яких притаманні певні особливості.

Які риси відзначають дитячий театральний колектив як своєрідно багатогранну педагогічну підструктуру у розвитку особистості?

По-перше, глибока психологізація творчого процесу, оволодіння дітьми прийомами творчого зростання, надання допомоги дітям у розвитку особистісних творчих якостей, у саморозвитку та самореалізації.

У структурі художньо-творчої діяльності, де проявляється дитяче творче мислення, мова може йти про глибоке проникнення в інтереси особистості дитини. Тому наша система організації театральної самодіяльності ґрунтується на таких принципах:

Художньо-творча діяльність дітей старшого дошкільного віку може виразити лише ті моральні та естетичні категорії, які близькі до їх вікової свідомості. Необхідно пропонувати дитині лише таке завдання для перевтілення, щоб до персонажа вона могла іти лише від себе: цілі вчинків і своєрідність психології героя мають бути адекватні віковим можливостям дитини.

Форми театральної правди повинні бути підказані віковими інтересами творчого колективу виконавців і глядачів. Мистецтво дітей старшого дошкільного віку може базуватися лише на грі.

Модель структури художньої діяльності розчленяється на дві сфери: духовну і духовно-практичну. Готовність дітей старшого дошкільного віку до ігрової діяльності поєднується з матеріальним втіленням у продукті творчого процесу. Принцип художньої діяльності в її практичному аспекті повинен бути також забезпечений можливостями вікового розвитку. Організувати фізичну структуру дитячого спектаклю, де творча активність виступає на найвищому рівні прояву, можна за умови творчого тренінгу з постійним фізичним навантаженням.

Ці принципи при створенні системи розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку виступають своєрідним індикатором вибору педагогічних форм, змісту, вправ, тренінгів, необхідних у структурі дитячої театральної діяльності для організації індивідуальної роботи.

Для педагогічного процесу у структурі дитячої театральної самодіяльності притаманні різні форми, методи і засоби. У ході експериментально-творчої роботи віддавалася перевага індивідуальним формам, які у поєднанні з груповими набувають довершеності й повноцінності у розвитку творчої активності учасників.

Виходячи з розуміння творчої діяльності як процесу створення нових, оригінальних, соціально значущих чи духовних цінностей, який відображає свідомий і цілеспрямований характер, завдяки чому людина перетворює дійсність відповідно до потреб та інтересів суспільства і своїх особистісних уявлень, ми розглядаємо структурно-методичну систему роботи з дітьми у театральному самодіяльному колективі як педагогічно-організований процес. Звідси необхідно ставити до нього вимоги водночас як до педагогічного процесу (наявність програм, плану роботи, системності, дійовості) і як до своєрідного творчого процесу (розвиток фантазування, творчої взаємодії, емоційної рухливості, пластичної виразності тощо).

Для роботи творчого колективу є характерними три основні форми організації процесу діяльності: індивідуальна, мікрогрупова і групова. Найбільш виправданою, на нашу думку, є мікрогрупова форма занять, оскільки навчаючи 2-3 дітей діяти, водночас можуть паралельно працювати ще 3-4 групи, маючи свої творчі завдання. При створенні мікрогруп доцільно враховувати різний рівень сформованості творчої активності дітей, оскільки кожен із учасників може мати свої недоліки (скованість, несценічність, уповільнену рухливість, інтонаційну бідність тощо). Це перша умова організації творчого процесу.

Другою обов'язковою умовою організації творчого процесу як педагогічного є діагностування творчої активності учасників конкретного колективу. Діагностика – це один із ефективних шляхів навчання дітей спеціальних навичок. Для старших дошкільників цей процес має бути мобільним і точним. За два-три заняття необхідно визначити весь комплекс психологічних, інтелектуальних і спеціальних здібностей. Водночас діагностика може стосуватися різних сторін особистості – загальних і більш

конкретних. Ми вважали за доцільне використовувати дворівневе діагностування творчої активності дітей старшого дошкільного віку:

I рівень – діагностика загальних проявів художньо-творчої активності: вміння бачити (уявляти), емоційно відгукуватися на почуте, пізнане, інтонаційно діяти адекватно до мети вислову.

II рівень – діагностування прояву окремих творчих умінь, необхідних учаснику театрального колективу (володіння рухливістю голосу, логікою мовлення, пластичною виразністю, здатністю взаємодіяти з партнером у словесній і фізичній діях).

Театральна самодіяльність для дітей має багато спільного з розвагами, оскільки майже весь процес базується на грі. Функції у неї тут досить різноманітні: навчальні, тренувальні, корегуючі, розважальні, ілюстративні. Їх функції у художньо-творчому процесі значно ширші, ніж на звичайних уроках, оскільки в даному процесі створення оціночної дії гра виступає результатом навчально-виховної роботи, через яку реалізуються сформовані художньо-творчі уміння дітей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У сучасній науці чітко виокремився напрям, який дозволяє вивчати проблему активності особистості з позицій філософії, психології, педагогіки, соціології, мистецтвознавства, театрознавства тощо. Цікавим і важливим фактом у цьому плані є перехресність кількох наукових напрямків, зокрема в нашому дослідженні – психологічних, педагогічних, театрознавчих.

Можливість розвитку творчої активності старших дошкільників у процесі позанавчальної діяльності ми пов'язуємо також із загальним розвитком особистості.

Художньо-творчий процес у дитячому театральному колективі повинен організуватись як будь-який педагогічний процес з урахуванням психологічних особливостей дітей, дидактичних принципів та змісту особливостей видів діяльності театрального колективу та педагогічної діяльності його керівника.

Література

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А.Н.Леонтьев. – М.: Политиздат, 1985. – 307 с.
2. Станиславский К.С. Работа актера над собой. Собр. соч. в 9-ти томах. / К.С.Станиславский. – М.: Искусство, 1989. – Т. 2. – Ч. 1. – 497 с.; Ч. 2. –490 с.
3. Стуль М.П. О руководстве детским театральным искусством / М.П.Стуль // Проблемы освоения театральной педагогики в профессионально-педагогической подготовке учителя. – Полтава, 1991. – с. 328-331.

УДК 37.011.3-051

Крутогорська Н.Ю.

*науковий керівник, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», krutogorskayan@yandex.ru*

Палаткін Є.

*здобувач вищої освіти 3 курсу факультету фізичного виховання
ДВНЗ «ДДПУ», jeka_rap_95@mail.ru*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ВИКЛАДКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто питання: що є ідеалом для нинішнього покоління, які пріоритети ставить собі сучасна молодь навчаючись у вузі, мета якого виховати майбутніх учителів. Підкреслено, щоб бути привабливим і ефективним, особистість вчителя має відповідати потребам практики, вимогам часу, тим перспективам, які окреслюються в процесі суспільної трансформації. Розкрито погляди видатних учених, педагогів про роль учителя в суспільстві (Я. Коменський, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський).

Ключові слова: особистість вчителя, ідеал, батьки, педагог, вихователь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суспільно-політичні та економічні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають нового бачення проблем виховання особистості. Важливим постає завдання виховання гармонійно розвиненої, творчої особистості на засадах національної самобутності: громадянина незалежної держави, гуманіста, носія духовної культури нації. Провідна роль у навчанні та вихованні підростаючого

покоління, у формуванні гармонійно розвиненої, творчої, діяльній особистості належить учителю.

Проблема особистості вчителя – його світоглядної культури, духовно-морального обличчя, загалом професіоналізму – одна з найактуальніших у педагогіці й філософії освіти. Саме від учителя, його особистісних характеристик залежить реалізація навчальних планів, якість освітніх послуг, виховання учнів як у процесі навчання, так і в позанавчальний час.

Учитель – це посередник між суспільством і людиною, яка росте. За багатовікову історію людство накопичило колосальний досвід, суспільство відбирає з нього найцінніше і необхідніше для засвоєння молодим поколінням і через учителя трансформує його у свідомість молоді.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема підготовки висококваліфікованих фахівців тому, що стрімкий світовий розвиток, поширення нових інформаційних засобів вимагають від вчителя часової відповідності, тобто перетворення на «нового вчителя», утворення сучасної особистості педагога, здатного забезпечити особистісне становлення учня в постіндустріальну епоху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Підґрунтям моделювання педагогічного образу ідеального вчителя виступають філософські, педагогічні, психологічні, соціальні концепції про ідеал людини – мудрої, доброї та справедливої, здатної передати свої знання дітям, виховувати у них високі духовні якості. В основі цього ідеалу містилися, послідовно змінюючи одне одного, роздуми про людину античних мислителів, філософів середніх віків, епохи Відродження, нового і новітнього часу, класичних та модернізаційних філософських, психолого-педагогічних систем.

Уперше в історії педагогічної думки проблему ідеалу особистості вчителя та його кореляцію з реальністю було висунуто в педагогічній літературі другої

половини XIX – початку XX століття. Серед сучасних дослідників ідеалу вчителя можна назвати І. Беґа, С. Гончаренка, В. Журавського, І. Зязюна, В. Мадзигона, С. Максименка, М. Михальченка, І. Надольного, В. Огнев'юка, О. Савченко, С. Сисоєву та ін. В їхніх розвідках ця проблематика досліджується в загальному філософському, психолого-педагогічному сенсі.

В українській освітянській літературі останніх років до проблеми особистості вчителя зверталися такі вчені, як В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Кремень, В. Кушерець, О. Сердюк та ін. Однак, незважаючи на публікації цих та багатьох інших учених, проблема залишається актуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначити, що є ідеалом для сучасної молоді, чи ставлять вони для себе в ідеали учителів, педагогів, вихователів; розкрити погляди видатних учених, педагогів щодо ролі вчителя в суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Для того, щоб бути привабливим і ефективним, особистість вчителя має відповідати потребам практики, вимогам часу, тим перспективам, які окреслюються в процесі суспільної трансформації. Відповідь на вимоги часу якраз і визначає основні напрямки формування та розвитку особистісних характеристик сучасного вчителя. Серед них, зокрема, слід виокремити: поглиблення і розширення наукового світогляду вчителя; підвищення загальної його культури – політичної, моральної, естетичної; постійне оновлення наукових знань, раціональної складової особистості; кристалізацію вольових якостей; підвищення педагогічної майстерності; поглиблення органічного зв'язку вчителя з життям, соціальною практикою; утвердження активної життєвої позиції тощо.

З'ясовано, що вимоги до професіоналізму сучасного вчителя поділяються на три типи:

1. Особистісно-етичні: почуття громадянської відповідальності, гуманізм, щиросердя, уважність, доброзичливість, свідоме ставлення до праці

та дисциплінованість, вимогливість, принциповість, скромність, товариськість, об'єктивність, самокритичність, висока моральна культура, артистизм, загальна ерудиція, терпеливість і наполегливість.

2. Індивідуально-психологічні: широта та глибина пізнавальних інтересів, ясність і критичність розуму, винахідливо емоційна чуйність і стійкість, довгочасна пам'ять, спостережливість, воля, уявлення, великий обсяг і переключеність уваги, культура темпераменту, об'єктивна самооцінка.

3. Педагогічні: високий рівень професійно-педагогічної підготовки, інтерес до педагогічної діяльності, любов до справи і дітей, педагогічний такт, педагогічне мислення, професійно педагогічна працездатність, прагнення до науково-педагогічної творчості, культура та виразність мови, почуття гумору тощо.

На думку Сущенко Т., готовність сучасного педагога (вчитель, вихователь, викладач) до професійної діяльності обумовлена:

- високою професійною компетентністю, самостійністю суджень, оперативністю і сміливістю у прийнятті рішень;
- безкомпромісністю у боротьбі з негативними явищами, пристрастю в захисті інтересів дитини;
- перевершенням себе у виході на вищий щабель творчості;
- наявністю авторської методики, досвіду створення захоплюючої атмосфери дитячої творчості, розкріпачення й оригінальності думки, духовної енергії;
- легкістю асоціювання та безбоязною «грою ідеями», умінням поставити дітей у позицію інтелектуальної напруги;
- вимогливістю і наполегливістю, незадоволенням приблизними і поверховими знаннями, прагненням у всьому дійти до самої суті;
- вмінням максимально наблизитись до ідеально-кінцевого результату;
- сміливістю розуму і свіжістю погляду, які необхідні для того, щоб взяти під сумнів загальновизнані знання в педагогіці, щоб зруйнувати їх задля

створення кращої якості життя та прискорення темпів розвитку дитини; щоб довіряти своїй інтуїції, коли ще немає точних логічних доказів; протиставити свою ідею думці більшості і, якщо це необхідно, вступити в конфлікт із ними;

– здатністю швидко пов'язувати нові знання з уже набутим досвідом, позбуватися тиску попереднього знання й упереджень; наявністю внутрішньої духовної потреби в перебудові, яка не завжди на користь матеріальним благам;

– умінням прогнозувати нові педагогічні ідеї, оригінальні моделі педагогічного процесу, які не є копіями інших педагогів;

– умінням цінувати хороші запитання та доцільні нововведення, не шкодувати зусиль і додаткових затрат часу на переучування; здатністю побачити в собі щось істотне, на чому слід фіксувати увагу з метою професійного вдосконалення і стимулювання вільнодумства в педагогіці;

– відсутністю прагнення до переваги над іншими. У творчого педагога є більш гідна мета – доля дитини, поліпшення якості її життя. Тільки тому він постійно залишається самим собою, найкраще використовуючи те, що дала йому природа, і намагається, зважаючи на свою індивідуальну неповторність, легко сприймати те, що неминуче для реалізації гідної мети. У цьому він вбачає дійсну цінність власного життя. Бо творчість не лише акт свободи, а ще й відповідальності [4].

Зазначимо, що учні цінують такі якості педагога, як глибокі фахові знання, загальна ерудиція, логіка мислення, критичний підхід до розв'язання проблем, переконаність, власна точка зору, принциповість, чітка громадянська позиція, уміння спілкуватися, почуття гумору. Загалом дослідження показали, учитель має бути для учнів не тільки учителем – носієм знань, а й соратником, другом, у деякому розумінні й побратимом. Тобто такою людиною, що повністю відчуває і розуміє дітей, їх почуття і думки. А головне – вчитель має щиро любити їх.

Нами було проведено дослідження щодо особистості вчителя та його роботи. Ми провели опитування серед здобувачів вищої освіти факультету

фізичного виховання, щоб дізнатися які пріоритети у них і визначити з кого бере приклад сучасна молодь і чому.

Для проведення опитування студентам було надано наступне завдання: вибрати з перерахованого у списку категорій людей свій ідеал і пояснити свою позицію. Варіанти відповідей: батьки, педагог (тренер), публічні люди (актори, співаки, політики), Бог (Ісус Христос), немає ідеалу.

За підсумками дослідження було опитано 40 респондентів, опитування проходило анонімно, що б не зачіпати особистісні ідеологічні та духовні пріоритети респондентів. Данні висвітлені у табл. 1

Таблиця 1

Варіанти відповідей	Кількість респондентів	
	чол.	%
Батьки	16	40
Педагог	8	20
Публічні люди	0	0
Бог (Ісус Христос)	4	10
Немає ідеалу	12	30
Всього	40	100

Аналізуючи отримані результати, ми можемо констатувати, що основними категоріями є «Батьки» і «немає ідеалу».

Батьки – ті люди, яких дитина бачить першими після свого народження, протягом усього життя вони піклуються й оберігають її. Батьки стають найближчими людьми в житті. Дитина спостерігає за батьками, вивчає, як і що вони роблять, а потім бере собі за приклад мати чи тата для наслідування. Такий вибір здобувачів цілком закономірний, природній, і не викликає сумнівів.

Дослідження показало, що педагоги теж мають вплив на молодь. Професію педагога, неможливо порівняти ні з якою іншою, тому що це не

тільки робота, а ще й це – рідкісний дар душі. Це є самовідданість і бажання віддавати своє тепло, свою енергію десяткам, сотням дітей. Усе це підтверджує вислови видатних педагогів минулого і сьогодення про велику роль вчителя у суспільстві.

Чеський педагог-гуманіст Я. Коменський порівнював учителя із садівником, який любовно вирощує рослини в саду, з архітектором, який дбайливо забудовує знаннями всі куточки людської сутності, зі скульптором, який ретельно обтісує і шліфує уми й душі людей, із полководцем, який енергійно веде наступ проти варварства і невігластва [1].

Геніальний український педагог К. Ушинський характеризував суспільне значення професії вчителя так: «Вихователь, який знає критерії сучасного виховання, відчуває себе живим, діяльним членом великого організму, що бореться з вадами людства, посередником між усім, що було благородне і високе в минулому людей, і новим поколінням, хранителем святих заповітів людей, бориться за істину і за благо», а його справа, «скромна з зовні, – одна з найбільших справ історії. На цій справі гуртуються держави і цим живуть цілі покоління» [6].

Талановитий письменник і педагог Л. Толстой вбачав у педагогічній професії, насамперед, гуманістичне начало, яке знаходить своє вираження в любові до дітей. Він зазначав: «Якщо вчитель має тільки любов до справи, він буде хороший вчитель. Якщо вчитель має тільки любов до учня, як батько чи мати, він буде краще того вчителя, який прочитав усі книжки, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо вчитель поєднує в собі любов і до справи, і до учнів, він – досконалий учитель» [5].

Теоретична спадщина і досвід А.Макаренка придбали всесвітнє визнання. Він вважав, що робота вчителя-вихователя найважча, можливо, найвідповідальніша і вимагає від особистості не тільки найбільшої напруги, а й великих сил, великих здібностей [2].

Видатний педагог-гуманіст ХХ ст. В.Сухомлинський писав, що без особистості педагога – авторитетної, незламної, непохитної в очах вихованців – ідеал перетворюється в покинутий прапороносцем прапор, що лежить мертвим шматком тканини. Корінь багатьох бід виховання саме й криється в тому, що часто вихованця закликають іти за прапором у той час, як цей прапор ніхто не несе. Бути прапороносцем ідеалу, нести на своєму прапорі вогонь ідеального – ось у чому секрет педагогічного авторитету [3].

Ми вважаємо, що педагогів можна порівняти з батьками, якщо ж вони дійсно майстри своєї справи і мають хист не тільки до науки але й люблять своїх учнів як своїх дітей. У серці педагога мають знайти місце такі прекрасні якості, як доброзичливість, милосердя й любов. Учитель має уміти прощати. Йдеться про здатність не тримати зла на учнів за їх провини, помилки тощо. Він має розуміти своїх учнів, їх переживання і страхи, підтримувати у всьому. Педагог повинен спостерігати та вивчати своїх вихованців, виявляти справжні мотиви їх вчинків.

Прочитавши відповіді респондентів, які зупинили свій вибір на категорії «немає ідеалу», ми зрозуміли, що вони вважають, що насправді немає ідеальних людей, що в кожному знайдуться плюси і мінуси. Респонденти вирішили ставити собі ідеали самостійно, сподіваючись тільки на себе, а ні на кого більше.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, було виявлено, що в сучасних умовах ідеалом учителя є образ всебічно розвиненої особистості, спроможної долучитися до процесу суспільних і професійних перетворень, бути професіоналом, який здатний до багатоваріативності педагогічної дії, прогнозування можливих результатів, володіти прийомами аналізу та самоконтролю, вміти педагогічно осмислити нові соціально-економічні умови виховання. Також проведене дослідження виявило, що потрібно негайно покращити рівень педагогічного професіоналізму у сфері освіти.

Таким чином, будь хто сьогодні може стати прикладом для наслідування: батьки, педагоги, публічні люди, актори, сам Бог в обличчі Ісуса Христа. Кого б молодь не вибрала своїм ідеалом, варто пам'ятати, що від кожного потрібно брати тільки кращі риси, адже життя і так має багато негативних перешкод.

Література

1. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Я.А.Коменский – М., 1995. – С. 248-284.
2. Макаренко А.С. Сочинения: В 7 т. / А.С. Макаренко. – М., 1958. – Т. 5. – С. 178.
3. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський – К.: Радянська школа, 1978. – 263 с.
4. Сущенко Т. Методическое обеспечение внутришкольного управления: Пакет методических материалов и разработок по управлению школой / Т.Сущенко. – Запорожье, 1992. – 48 с.
5. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения / Л. Н. Толстой. – М., 1956. – С. 362.
6. Ушинский К.Д. Собрание сочинений / К.Д.Ушинский: В 11 т. – М., 1951. – Т. 2. – С. 32.

УДК 316.624-053.6:37.015.3:796

Крутогорська Н.Ю.

*науковий керівник, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», krutogorskayan@yandex.ru*

Пономарьова А.

*здобувач вищої освіти 3 курсу факультету фізичного виховання
ДВНЗ «ДДПУ», ponomaralina@mail.ru*

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ПРОФІЛАКТИЦІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

У статті розглядається одна з актуальних проблем суспільства і держави – девіантна поведінка підлітків. Проаналізовано роль і значення фізичної культури і спорту в профілактиці девіантної поведінки підлітків як цінності у формуванні здорового способу життя та у вихованні фізичних і морально-етичних якостей.

Ключові слова: фізична культура, спорт, виховання, роль, значення, профілактика, девіантна поведінка, підлітки, здоров'я, якості, формування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Негативні події сьогодення, що відбуваються в Україні в різних сферах життя: війна на Сході, екологічне та економічне неблагополуччя, соціальна нестабільність, посилення впливу сумнівних субкультур, несприятливі сімейно-побутові відносини, надмірна зайнятість батьків, болісно відображаються на формуванні особистості підлітків, зумовивши їх деформацію.

Це актуальна проблема носить міждисциплінарний характер і знаходиться на стику педагогічних, соціологічних, філософських,

культурологічних наук, кожна з яких має власні підходи до її розгляду та обґрунтуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема подолання девіантної поведінки підлітків була виділена як у зарубіжних, так і у вітчизняних соціологічних та кримінологічних працях: М. Вебер, Е. Дюркгейм, І.С. Кон, Р. Мертон та ін.

Девіантною (що відхиляється) поведінкою прийнято називати поведінку, яка не відповідає ustalеним у суспільстві нормам. І.С. Кон уточнює визначення девіантної поведінки, розглядаючи його як систему вчинків, що відхиляються від загальноприйнятою або мається на увазі норми, будь то норми фізичного, морального і психічного здоров'я, права, культури і моралі [2, с. 54].

Педагогічні чинники, пов'язані з потребами модернізації системи освіти, з різким зниженням кількості та якості форм позашкільної роботи з підлітками, зокрема, із закриттям спортивних секцій і клубів, з переведенням їх на комерційні форми роботи, що різко знижує відсоток підлітків, що займаються фізкультурно-оздоровчою і спортивною діяльністю [3, с. 27].

Профілактика девіантної поведінки підлітків стає найважливішим завданням сучасного суспільства і держави. Вирішенню цієї актуальної задачі і присвячене наше педагогічне дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження було виявлення ролі фізичної культури і спорту як цінності у формуванні здорового способу життя, у вихованні фізичних і морально-етичних якостей підлітків девіантної поведінки. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Визначення ціннісного ставлення підлітків до навчальної та фізкультурно-оздоровчої діяльності як важливої і значимої для особистісного розвитку.

2. Вивчення мотивації і ставлення до значущості фізичної культури і спорту як форми організації освітнього процесу в умовах шкільного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Ми припускаємо, що використання фізичної культури і спорту у виховально-профілактичній роботі з підлітками девіантної поведінки сприятиме підвищенню мотивації та інтересу до систематичних занять фізичними вправами, зміні негативних емоційних станів (тривожності, агресивності), збереженню та зміцненню здоров'я, розвитку фізичних і морально-етичних якостей у девіантних підлітків.

Отже, важливою ланкою у цій роботі є структура навчально-виховного процесу і різноманітність форм навчально-методичного матеріалу. Очевидно, що фізкультурно-оздоровча діяльність чинить серйозний вплив на психологічну складову особистості, знижує ризик асоціальної та девіантної поведінки серед підлітків.

Для того щоб виховно-профілактична робота була ефективною, необхідно створення наступних умов:

- 1) виявлення адекватності та ефективності застосовуваної профілактики на основі даних соціально-педагогічного моніторингу;
- 2) науково-методичне оснащення процесу взаємодії школи і сім'ї по організації та проведенні профілактики девіантної поведінки підлітків засобами фізичної культури та спорту [1, с. 56].

Слід підкреслити і враховувати той факт, що при формуванні фізичних і морально-етичних якостей підлітків неможливо успішно діяти без створення умов взаємодопомоги, взаємопідтримки і опори на внутрішній потенціал підлітка.

Важливо, також підкреслити, що заняття фізичною культурою і спортом заповнюють вакуум вільного часу, прищеплюють навички здорового способу життя, формують позитивні звички і найчастіше змінюють склад референтної групи, в якій підліток знаходиться. Актуалізація особистісного потенціалу

підлітка і його бажання добитися позитивного результату, безсумнівно, формують вміння та навички, необхідні для прийняття самостійних і правильних рішень у житті.

Для визначення рівня моральності та вихованості, відносини і мотивації до навчальної та фізкультурно-оздоровчої діяльності підлітків девіантної поведінки застосовували метод експертного опитування. В якості експертів виступали вчителі, класні керівники. У число експертного обговорення ставили питання оцінки особливостей ставлення підлітків до навчального процесу, оцінку якості навчання, особливостей прояву особистості навчальної та фізкультурно-оздоровчої діяльності, конфліктності і агресивності поведінки, діяльність у колективі, оцінку ступеня педагогічної занедбаності підлітків.

Для об'єктивності оцінки відхилень у поведінці і педагогічної занедбаності, результати експертного опитування зіставляли з даними анкети підлітків, де відображені: мотивація і ставлення до навчальної та фізкультурно-оздоровчої діяльності; переваги в цінностях проведення вільного часу від навчання; особливості переваг в організації здорового способу життя та особливості педагогічного супроводу фізкультурно-оздоровчої діяльності підлітків.

Педагогічні спостереження проводилися з метою визначення рівня вихованості, особливостей відхилень у поведінці, і реакції підлітків на педагогічні впливи в умовах навчально-виховного процесу. Дані педагогічних спостережень були складені зі спостережень учнів 6-7 класів протягом 3-х місяців, що дозволило виявити підлітків, які мають різну ступінь відхилень у поведінці.

Застосування фізичної культури і спорту в профілактиці девіантного поведінки направлено на індивідуальний розвиток особистості, формування фізичної культури особистості і може мати своєю метою оздоровлення організму, фізичне вдосконалення підлітків, формування мотивації і потреби в заняттях фізичними вправами, здатності до самостійних занять спортом [4]

Завдяки проведеному експерименту можна зазначити, що 73% девіантних підлітків, які почали займатися спортом, перешли до групи підлітків без відхилень. Також було виявлено, що у 62,2% підлітків є негаразди у навчальній діяльності, які супроводжуються девіаціями в поведінці. Результати вивчення зайнятості підлітків у вільний від навчання в школі час свідчать, що фізкультурно-спортивною діяльністю займаються багато підлітків девіантної поведінки, проте ще більший відсоток не залучені ні в якій позашкільній роботі.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Незважаючи на відмінності в ціннісному відношенні до фізичної культури як формі організації навчального процесу, більше половини підлітків девіантної поведінки усвідомлюють значення даного виду діяльності в процесі формування та збереження здоров'я в особистісному і загальнолюдському контексті. Таким чином, вважаємо, що фізична культура і спорт мають значну роль у вихованні підлітків девіантної поведінки і є могутнім засобом у педагогічній діяльності вчителя.

Література

1. Миннегалиев М.М. Содержательно-технологические аспекты профилактики девиантного поведения подростков средствами физической культуры и спорта / М. М. Миннегалиев // Образование учащейся молодежи в сфере физической культуры и спорта – 2011. – №7. – С. 56–58.
2. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон – М.: Академія, 1989. – 256 с.
3. Шнейдер Л. Б. Девіантна поведінка дітей і підлітків / Л. Б. Шнейдер – М.: Академія, 2000. – 280 с.
4. Жуков М. Н. Виховання дітей і підлітків з девіантною поведінкою з використанням засобів фізичної культури і спорту монографія / М. Н. Жуков – Ярославль.: 2004. – 176 с.

Вишне夫斯基 В. А. Здоров'єсбереження в школі / В. А. Вишне夫斯基 – М.: Академія, 2002. – 180 с.

УДК 004:37

Білецький О.А.

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»*

Пархоменко К.

*здобувач вищої освіти ІV курсу англо-німецького відділення філологічного
факультету ДВНЗ «ДДПУ»*

ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

У статті аналізується проблема застосування інформаційно-комунікаційних технологій у ході курсового підвищення кваліфікації педагогами загальноосвітніх навчальних закладів. Розглядаються можливості післядипломної педагогічної освіти у цьому процесі.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, інтернет-технології, дистанційна освіта, інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний розвиток інформаційних технологій дає великі можливості для підвищення рівня вчителів та їхньої культури. І особливого значення при цьому набуває значне поширення мережі Інтернет. Крім того використання мережевої технології

зкладає базу для створення розгалуженої системи дистанційної освіти. А це дасть змогу залучати до науково-методичної та самоосвітньої роботи широкі верстви вчителів [5, с. 23-24].

Одночасно створення і розвиток інформаційної інфраструктури в освітній галузі ставлять нові вимоги не тільки до випереджаючої підготовки вчителів у цій сфері, а й до принципово нової форми організації навчання в системі післядипломної освіти. Її ефективність залежить від багатьох факторів, які слід урахувати не лише в процесі створення навчальних планів та програм, а й організації навчання.

Новий час ставить нові задачі перед освітою, основу якої повинна складати цілеспрямована діяльність його суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У педагогічній науці приділяється належна увага проблемі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес. Дослідження проблеми впровадження ІКТ у загальноосвітні навчальні заклади підняли на поверхню проблему навчання вчителів новітніми технологіями. На цьому наголошували у своїх працях Биков В.Ю., Брескіна Л.В., Звягіна А.С., Зіяутдінов В.С., Жалдак М.І., Клочко О.В., Морзе Н.В., Прокопенко І.Ф., Пшукова М.М., Співаковський О.В. Дослідження психологічного стану вчителя під час навчання ІКТ показали, що педагоги готові опанувати навичками ІКТ і застосовувати їх у навчально-виховному процесі [3, с. 39-41].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз особливостей застосування навчально-виховних педагогічних технологій в основній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Традиційна структура післядипломної освіти

не в змозі ефективно підтримувати високий рівень кваліфікації сучасних вчителів. Це зумовлено такими причинами:

- існує розрив між зростаючим потоком бажаючих підвищити свій кваліфікаційний рівень і спроможність надати спеціалістам у будь-якому регіоні країни та в будь-який час рівних освітніх послуг;

- український ринок освіти не має повноцінного комплексу освітніх послуг, що надаються на будь-якій відстані від освітніх установ за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища;

- висока вартість традиційних форм освіти обмежує доступ до навчання всіх бажаючих через фінансові причини [6, с.27-28].

Водночас, реалізація основних принципів і завдань реформування системи післядипломної освіти неможлива без широкої інформатизації процесу навчання. При цьому пріоритетними стають:

- розробка нових моделей післядипломної освіти, їх входження до міжнародної системи комп'ютерної інформації;

- організація навчання як не уривчастого, а безперервного процесу науково-методичної та практичної діяльності з використанням нових інформаційних технологій навчання (НІТН);

- моніторинг практичної діяльності вчителя, проміжний та підсумковий контроль знань та їх ідентифікація сучасним вимогам.

Нова модель навчання ґрунтується на таких принципових положеннях:

- навчання має врахувати індивідуальні особливості того, хто навчається, відповідати його власним освітнім потребам і стимулювати зростання цих потреб (комп'ютерно-орієнтовані дидактичні системи);

- у процесі навчання слід спиратися на прагнення людини до саморозвитку і самовдосконалення (особисто-розвивальний мотиваційний підхід);

- навчальний процес відбуватиметься у діалоговому режимі (інтерактивне навчання) [1,с.78].

У процесі впровадження нових інформаційних технологій у навчальному процесі виникає потреба створити концепцію електронного підручника та інструментальних засобів автоматизації, розробки таких підручників з різноманітних навчальних курсів післядипломної освіти. Крім того розв'язання цієї проблеми дає можливість створювати електронні книги наукового та методичного призначення. Впровадження цих книг у навчальний процес призведе до якісних змін у формуванні мотивації до безперервної та систематичної освіти [2, с.67].

Електронна книга на відміну від звичайної утворює не лінійну а мережеву структуру. В кожному вузлі-сторінці цієї книги міститься інформація у вигляді тексту, графіки, анімації, звуку, відео. За виділеними ключовими словами та зонами екрана читач має можливість переходити на інші сторінки й отримувати роз'яснювальну та побіжну інформацію, необхідні означення понять, слайди, анімаційні фрагменти. Подорож читача сайтами такої книги є не лише доцільною, а й цікавою та зручною.

Головним елементом системи, яка може утворитися є комп'ютерно-орієнтована дистанційна форма навчання, що забезпечує безперервність і послідовність освітнього процесу та дає можливість увійти в цю систему на будь-якому рівні у будь-який час.

На жаль, стан комп'ютеризації освітніх закладів, наприклад, Донецької області та України в цілому неповною мірою відповідає творчому науково-дослідницькому потенціалу. Адже інформатизація освіти – це один з вирішальних чинників, який визначає розвиток регіону. А це передбачає розв'язання багатьох складних проблем, серед яких найважливішими є такі:

– створення на Веб-серверах електронних комплексів дистанційної методичної підтримки педагогів, що мали б інформаційний розділ, гіпертекстові словники, списки телеконференцій з тематики курсів;

– уніфікація технічного програмного забезпечення навчального процесу, оснащення закладів освіти та кореспондентських пунктів (вузлів мережі) в достатній кількості програмно сумісними сучасними комп'ютерами;

– професійна підготовка й перепідготовка вчителів, підвищення вимог до їхньої інформаційної культури в умовах широкого використання засобів НІТ, оптимізація навчального процесу та реалізація особистісно орієнтованого підходу в дослідницькій діяльності педагога [4, с.111];

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, можна зробити висновок, що нині є всі підстави зробити перші кроки щодо впровадження більш демократичної системи дистанційної освіти. Вона повинна забезпечити новий рівень доступності освіти з поліпшенням її якості. Це реально здійснюється за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища на основі телекомунікаційних технологій, електронних видань, інформаційно-методичних посібників. Особливого значення набувають перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з використанням нової форми дистанційного навчання через Інтернет.

Література:

1. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.- 266с.

2. Гавриш І.В. Інноваційні процеси – невід'ємна ознака освітнього українського сьогодення // Теорія і практика упр. соц. системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2001. – №1. – С. 66–71.

3. Литвинова С.Г. Організація навчання вчителів інформаційно-комунікаційним технологіям. Инновационные технологии в образовании. // Материалы III Международной научно-практической конференции. – Симферополь, 2006. – С. 38-44.

4. Матіюк І.О. Інновації в творчій діяльності педагога //Педагогічна теорія та педагогічний досвід: перспективи і розвиток: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17-19 груд. 1998 р. / Волин. держави, університет ім. Лесі Українки, та Обл. пед. асоц. «Творчість». – Луцьк, 1999. – С. 110-111.

5. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. – №1. – С.22-25

6. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: матеріали всеукр. наук.- практ. конф. м. Херсон, 23-25вересня 1997р. – Київ: ІЗМН, 1998. – 384 с.

УДК 37.013

Білецький О.А.

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»*

Вагнер Г.О.

*здобувач вищої освіти III курсу фізико-математичного факультету
відділення «Математика*» ДВНЗ «ДДПУ»*

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В ОСВІТІ

У статті проводиться аналіз проблеми гуманізації освіти, робиться спроба з'ясувати сутність і мету гуманізації навчального процесу у школі як одного з пріоритетних напрямів сучасної освіти.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація, мета навчально-виховного процесу, гуманістична освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі

становлення Української держави за умови складного політичного і соціально-економічного її стану особливо відчутний негативний вплив на сучасну школу таких суспільних явищ, як посилення аморальності, злочинності, зубожіння та інше, що призводить до знецінення освіти, падіння авторитету вчителя, росту агресивності, жорстокості, нігілізму підлітків. Аналіз цих деструктивних процесів у сучасному суспільстві дозволяє зробити висновок, що є небезпека виростити бездуховне покоління, не «обтяжене» інтелігентністю, порядністю, яке зневажливо ставиться до культурних та загальнолюдських цінностей, не прагне до здорового способу життя.

Ця проблема може бути вирішеною за умови оптимізації управління процесом виховання через гуманізацію навчання. Такий підхід може забезпечити утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей у суспільстві. Гуманізація освіти передбачає, насамперед, сприяння розвитку творчих можливостей людини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості.

У зв'язку з цим, соціальні та педагогічні проблеми гуманізації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи стають пріоритетними в українському суспільстві.

Людям понад усе потрібний гуманізм, який би регулював і облагороджував їхні стосунки. Прагнення бачити позитивне в кожній людині є основою любові до всіх. Це головна умова високої моральності.

Гуманізм – це відображення людяності у всіх багатоманітних проявах людської поведінки, ствердження поваги до людини та її цінностей [1, с. 6].

Основна вимога сьогодення до школи – це створення і включення до практичної дії механізмів розвитку гуманізації навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Ідеї гуманізму супроводжували розвиток педагогіки впродовж усієї її

історії. Г. Сковорода, І. Песталоцці, Л. Толстой, Я. Корчак, В. Сухомлинський та інші. У цьому ряду багато й інших імен філософів, педагогів, мислителів, чий погляд, ідеї, підходи, системи навчання і виховання утверджували гуманну педагогіку, готували підґрунтя для того, щоб до неї прийшли врешті країни й народи. Гуманізацію навчання і виховання прагнули втілити в своїй практичній діяльності педагоги-новатори – В.Ф. Шаталов, С.М. Лисенкова, І.Л. Волков, Є.М. Ільїн, Т.І. Гончарова та інші. Цій проблемі присвячено також значну частину робіт Ш.О. Амонашвілі. Різні аспекти даної проблеми розглядали такі дослідники, як В.Г. Бутенко, О.І. Виговська, І.І. Огієнко, О.В. Столяренко; авторами сучасних концепцій особистісно-зорієнтованого навчання і виховання є І.Д. Бех, В.О. Білоусова, С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований, О.Я. Савченко, І.С. Якиманська та інші.

Ці, та багато інших авторів доводять необхідність гуманізації освіти як однієї з найважливіших умов відродження національної освіти.

Гуманізація освіти проголошена вихідним принципом реалізації державної національної програми «Освіта (Україна ХХІ століття)», і полягає в «утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітянських потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи» [5, с.71-72].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз специфіки гуманізації освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Система гуманістичних поглядів, створена українськими та зарубіжними педагогами, філософами та діячами культури є надбанням громадської і педагогічної думки впродовж століть.

Так, український філософ Г. Сковорода, утверджуючи ідеї гуманізму, писав, що виховання повинно сприяти злиттю людини з народом, служити

справі утвердження людського щастя, формувати «благородне серце» і «високі думки» [4, с.45-47].

Проблемам виховання дітей і молоді в дусі гуманізму особливу увагу надавав В.О. Сухомлинський. Він неодноразово підкреслював, що нема і не може бути виховання гуманіста без людської любові і поваги до вихованців, бо саме розумна любов і повага роблять дитину здатною піддаватись впливові педагога і колективу [7, с.147-150].

Сучасні вчені-дослідники С.У. Гончаренко та Ю.І. Мальований розробили цілісну концепцію гуманізації освіти. О.І. Савченко простежує шлях руху від людини освіченої до людини гуманної та умови її формування. В.О. Білоусова, Є.В. Бондаревська, В.А. Киричок розкривають шляхи, методи та нові технологічні засоби гуманізації навчально-виховного процесу.

Нинішні соціально-політичні реалії в нашій державі, закріплені в її Конституції, створюють об'єктивні передумови для розбудови освітньої системи на засадах гуманізму [2].

Гуманізація освіти передбачає створення таких змісту, форм і методів навчання та виховання, які забезпечують ефективний розвиток індивідуальності дитини – її пізнавальних процесів, особистісних якостей, таких умов, за яких дитина може і хоче навчатися, особисто зацікавлена в тому, щоб сприймати навчальні й виховні впливи. Особливою функцією навчання при цьому стає не стільки формування високого рівня інтелекту, скільки формування розвиненої особистості з високими, громадсько-значущими цілями й ідеалами.

У перетворенні освіти на таку, що створює найкращі умови для саморозвитку всіх психічних, фізичних, моральних можливостей дитини, для формування в неї рис особистості гуманіста вбачає сутність гуманізації освіти Г. Балл. Він пов'язує її з вирішенням таких трьох головних завдань: демократизацією устрою системи освіти; перетворення взаємодії вчителя й учнів у засіб творчого саморозвитку останніх; створення умов формування в учнів та вчителів особистості гуманіста, демократа, творця [6, с. 21].

Наведені розуміння гуманізації освіти дають можливість вичленити сутнісні ознаки цього поняття. Це – зміщення пріоритетів освітнього процесу в бік розвитку психічних, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сфер особистості замість просто оволодіння певною інформацією та формування визначеного кола вмінь й оцінок, що стає вже не стільки метою, скільки засобом досягнення мети оновленого освітнього процесу [6, с.33-34].

Гуманізація навчання передбачає перебудову навчального процесу відповідно до ідей гуманізації освіти. І основна мета її вбачається у тому, що учень стає повноцінним суб'єктом навчання. Саме утвердження учня в ролі суб'єкта навчального процесу – активного, свідомого, небайдужого його учасника – є ключовим у розумінні педагогічної сутності його гуманізації та визначенні основних підходів до її практичного втілення.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, можна зробити висновок, що гуманістична освіта відмінна від тієї, до якої ми звикли, призвичаїлись і яка була зорієнтована на всебічний розвиток особи.

Мета навчально-виховного процесу повинна реалізовуватися як повна і закінчена підготовка учня до повноцінного життя в суспільстві через розвиток його індивідуальності та становлення і розвиток його особистості.

Концепція гуманістичної освіти становить перед школою чіткі завдання:

- соціально-психологічне – психологічна і соціальна підготовка до життя в суспільстві, розвиток особистісних якостей, допомога в засвоєнні і нагромадженні різних видів досвіду;
- професійне – підготовка учнів до праці в суспільстві, оволодіння професією, обраною самою дитиною (чи з допомогою батьків);
- дидактичне – процес освіти учнів.

Дидактичне і професійне завдання – традиційні. Новим у процесі освіти може бути лише характерологічна її спрямованість і частково – її зміст, а в професійній підготовці – орієнтація на потреби і схильності самих учнів, що

зумовить створення диференційованої мережі шкіл і класів з різною професійною цілеспрямованістю [5, с. 57].

Отже, діючи в рамках концепції гуманізації освіти, для виконання соціально-психологічного завдання школа повинна не тільки всебічно сприяти розвитку індивідуальності учнів, а й цілеспрямовано формувати у них здібності до самореалізації і саморозвитку.

Література:

1. Боришевський М.Й. Гуманізм педагогічної системи В.О. Сухомлинського // Початкова школа. – 1995. – № 10-11. – С. 4-8.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.). – К.: МО України, 1994.
3. Закон України про загальну середню освіту// Освіта України. – 1999. – 23 червня.
4. Підласий В. П. Педагогіка. Новий курс: Підручник для студ. пед. Вузів: У 2 кн. – М.: Гуманит. Вид. Центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.2: Процес виховання. – 420 с.
5. Романенко М.І. Гуманізація освіти. – Д., Промінь, 2001. – 160 с.
6. Стейнер Р. Методика навчання та передумови виховання. – М.: Парсіфаль, 1994. – 80 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К., Радянська школа, 1976. - Т. 1. – 524 с.
8. Ткачова Н. Роль і зміст освітніх цінностей в умовах трансформації українського суспільства // Вища школа. – 2004. – № 2-3. – С. 12-17.

УДК 373.5.016:82

Ціко Ігор

старший викладач, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, igor.tsiko@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті описано методичні принципи щодо формування етнокультурної компетентності учнів 5-7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури. Обґрунтовується їх актуальність, сучасність, відповідність віковим особливостям учнів-підлітків.

Ключові слова: методичні принципи, етнокультурна компетентність, підлітковий вік, діалог культур, учень-читач, толерантність, етнос.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному українському суспільстві, особливо коли це стосується освітнього простору, особлива увага приділяється проблемі створення педагогічних умов для всебічного становлення особистості учня та вихованця як носія ріднокультурних національних цінностей. У контексті означеного ми ясно бачимо надзвичайну актуальність наукового дискурсу в педагогічній науці сьогодення щодо питань, які розкривають специфіку етнокультурного розвитку особистості, формування гуманістичного світоглядного мислення підростаючого покоління (Г. Бондаренко, В. Борисов, Ю. Бурцева, Н. Волошина, Ж. Клименко, Н. Лисенко, Л. Маєвська, Л. Масол, Н. Миропольська, Л. Мірошніченко, Т. Поштарьова, О. Семенов, В. Сипченко, В. Уліщенко, І. Цвік та ін.). Так, підвищується роль національно-патріотичного

виховання підростаючого покоління, прищеплення толерантне ставлення до інших народів світу засобами мовно-літературної освіти. Власне, такі завдання мають вирішуватися в процесі вивчення творів світової класики через формування в учнів *етнокультурної компетентності*, під якою ми розуміємо *систему знань про національні культури різних народів світу, відображених в творах словесного мистецтва, уміння й навички застосувати елементи аналізу й інтерпретації літературного тексту з урахуванням вияву в ньому морально-етичних і естетичних поглядів героїв як представників різних національних культур та світоглядів, здатність виражати емоційне ставлення, співпереживати, з позиції читача як представника рідної (української) культури, самовизначатись і самостверджуватись на їх підставах.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування етнокультурної компетентності у сучасному педагогічному й науково-методичному дискурсі набуває все більшої актуальності, є необхідною умовою реалізації основних методико-педагогічних нормативних документів сучасної літературної освіти Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011), діючих навчальних програм (2004, 2012). Окремі аспекти питання відображені в працях українських науковців-методистів (Н. Волошина, В. Гладишев, Т. Дятленко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошниченко, В. Уліщенко та ін.), зарубіжних дослідженнях (Г. Гогіберідзе, В. Доманський, І. Цвік, М. Черкезова та ін.). Наукове обґрунтування необхідності формування етнокультурної компетентності саме з *підліткового віку*, знаходимо у працях українських і зарубіжних вчених-психологів ХХ – поч. ХХІ ст. (І. Бех, Е. Еріксон, В. Куєвда, В. Павленко, Ж. Піаже, М. Пірен, О. Савицька, Л. Співак, Т. Стефаненко, С. Таглін, Ю. Шайгородський, та ін.). Це той період життя, коли інтереси і пізнання дитини частіше виходять за межі родинного кола й концентруються на

сприйнятті зовнішнього світу. У «Програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» чітко й виразно означено підлітковий вік як час, коли виховується духовно осмислений патріотизм, що «поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод» (І. Бех) [1, с. 10].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – описати методичні принципи формування етнокультурної компетентності учнів 5-7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Основою для теоретичного обґрунтування методичних принципів формування етнокультурної компетентності підлітків стали наукові дослідження з філософії, культурології, літературознавства, мовознавства, психології, педагогіки та методики викладання літератури в школі.

У науково-педагогічній літературі вивчення шкільного курсу зарубіжної літератури визначається рядом дидактичних, літературознавчих і методичних принципів та підходів (природовідповідності, наступності, перспективності, культуровідповідності мультикультуралізму, компаративності, діалогізму, міждисциплінарності, інтегрованості, репрезентативності, міжнаціонального, інтерактивного, цілісного й ціннісного підходів та ін.).

Однак, не применшуючи значення названих, в основу процесу формування етнокультурної компетентності учнів 5-7 класів під час вивчення зарубіжної літератури нами взяті такі методичні принципи:

- **принцип етнокультурності** – вивчення літературного твору як джерела національно-культурних надбань народів світу, що передбачає розгляд художнього тексту з позицій розуміння краси і цінності будь-якого етносу на рівнях емоційного враження про нову культуру, аналізу та інтерпретації національних ознак образів-персонажів, описів, предметності, світогляду. Найважливішим при цьому, як вважає провідний вітчизняний науковець-

методист Л. Мірошніченко, це – «дійти висновку, що національний образ втілює в собі визначальні риси своєї нації» [5, с. 16];

- **принцип полікультурності** – сприйняття та усвідомлення кожної етнокультури, зображуваної у творах словесного мистецтва як неповторної та значущої в умовах цивілізованого й толерантного співіснування людства шляхом емоційно-почуттєвої взаємодії учителя й учнів. Окрім того, українські вчені-педагоги І. Зозуля та О. Діденко вказують, що знання особливостей культури інших народів, уміння сприймати найкраще з них і цим збагачувати власну культуру школярів дозволяє створити сприятливе полікультурне середовище у навчальному закладі [3, с. 25];

- **принцип діалогу культур** – вивчення інокультурних творів у їх взаємопов'язаності та зв'язку з рідною через порівняння і зіставлення національних образів, художніх засобів, етнокологистики позасюжетних елементів, тексту-оригіналу й тексту-перекладу та ін., визначення їх спільних та відмінних ознак у контексті діалогу учня та вчителя з художнім світом літератури, діалогу-«зустрічі» з автором, перекладачем, представниками інших національних традицій. Сучасний російський учений-методист Г. Гогіберідзе вважає, що реалізація принципу діалогу культур на уроках літератури забезпечує сприйняття загальнолюдських цінностей, які увійшли у світ рідної та світової культури [2, с. 3-4]. Разом з тим ми повністю підтримуємо думку відомого сучасного українського науковця-методиста Ж. Клименко, яка такий діалог розглядає у контексті роботи учня-читача з твором-оригіналом і твором-перекладом [4, с. 35-36];

- **принцип емпатії** – передбачає розвиток здатності сприймати інонаціональне як рівноцінне рідно-національному тобто вміння «подвійного бачення» зображуваних явищ – з позиції двох точок зору. Даний принцип реалізується через рефлексійну й інтерпретаційну діяльність школярів-підлітків з урахуванням власного життєвого досвіду, пізнання й самопізнання: спостереження, відтворення й переосмислення у висловлюванні, дискусії,

інсценізації національно-світоглядного мислення, що виявляються в переконаннях, вчинках, ставленні до оточуючого світу письменника та його героїв.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, реалізація названих вище методичних принципів формування етнокультурної компетентності учнів 5-7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури сприятиме осмисленню ними художнього світу з позицій розуміння краси і цінності будь-якого етносу, вмінню застосовувати елементи аналізу та інтерпретації тексту-оригіналу / тексту-перекладу. Найважливішим при цьому має бути готовність підлітка-читача, як носія рідної (української) культури, до ціннісно-емоційного сприйняття здобутків красного світового письменства.

Подальше вивчення цього питання може бути спрямоване на теоретичне обґрунтування методичної моделі формування етнокультурної компетентності школярів у процесі вивчення інокультурних літературних творів.

Література

1. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [Текст] / І. Бех, К. Чорна // Шкільний світ. – 2014. – Грудень (№ 23). – С. 5-21.

2. Гогиберидзе Г. М. Диалог культур в системі літературного образования [Текст] / Г. М. Гогиберидзе – М.: Наука, 2003. – 183 с.

3. Зозуля І. Є., Діденко О. В. Педагогічні умови полікультурного виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів [Текст] / І. Є. Зозуля, О. В. Діденко, // Педагогічні науки – № 57 – 2011 – С. 23-25.

4. Клименко Ж. В. Специфіка викладання зарубіжної літератури (деякі аспекти) [Текст] / Ж. В. Клименко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 3. – С. 35-36.

5. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник [Текст] / Л. Ф. Мірошніченко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 432 с.

УДК 373.3.02

Плюхіна Н.П.

старший викладач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

Синельченко Ю.

здобувач вищої освіти 3 курсу русько-українського відділення філологічного факультету ДВНЗ «ДДПУ»

ДИДАКТИЧНІ ЗАСОБИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовується роль дидактичних засобів у формуванні вміння вчитися. Розглядаються такі засоби як слово, підручник, комп'ютер, особливості їх при формуванні вміння вчитися. Розкривається значення кожного засобу для формування вміння вчитися.

Ключові слова: вміння вчитися, навчальна діяльність, молодші школярі, дидактичний засіб.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У зміни, що відбуваються в усіх галузях суспільного життя нашої країни, висувають нові, більш високі, вимоги до випускників сучасної школи. Це повинна бути високоосвічена людина, здатна творчо розв'язувати життєві проблеми, самостійно навчатися впродовж усього життя. Через погляд на особистість майбутнього випускника в освіті здійснюються сучасні реформи. їх головна

мета і завдання спрямовані на створення умов для здобуття кожним учнем якісної освіти та підготовки його до самоосвіти. Для цього в навчальний процес впроваджуються новітні технології: комунікативні, інформаційні, особистістю орієнтовні та ін.

Школярі не тільки засвоюють необхідну інформацію, але й оволодівають умінням здобувати її самостійно, тобто навчаються вчитися. Вміння вчитися перетворює учня у суб'єкт навчальної діяльності, робить його незалежним від інших: учителя, батьків, однокласників. Це також мінімізує такі негативні явища, як небажання окремих учнів учитися, їх безвідповідальне ставлення до уміння, низька успішність, недостатній інтелектуальний розвиток. Особливої актуальності згадана проблема набуває в початковій школі. Цей період є сензитивним для формування таких новоутворень, як навчальна діяльність, аналіз, планування, рефлексія, теоретичне мислення, а також уміння вчитися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема навчання вмінню вчитися активно досліджувалася в 70-90-х роках ХХ століття. Психологічна основа її вивчається у зв'язку з розробкою проблеми розвивального навчання Д. Богоявленським, П. Гальперіним, О. Дусавицьким, Л. Занковим, Г. Костюком, О. Леонтєвим, Н. Менчинською, С. Максименко, В. Репкіним, Н. Тализіною, Д. Ельконіним. У різних аспектах цю проблему досліджують дидакти. У загальному дидактичному. Ю. Бабанський, М. Данилов, Б. Єсіпов, І. Лернер, М. Скаткін, О. Савченко, В. Сухомлинський. У плані розвитку розумової діяльності учнів, їх активності В. Євдокимов, Н. Коваль, Б. Коротяєв, В. Лозова, В. Паламарчук. Класифікації навчальних умінь присвячені праці Л. Баженової, І. Лернера, Н. Лошкарьової, А. Усової. Процес формування вміння вчитися молодших школярів знайшов відображення в дисертаційних дослідженнях Я. Кодлюк, Н. Ляшової, М. Оліяр, Л. Титаренко, З. Файчак.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити роль дидактичних засобів у формуванні вміння вчитися.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Будь-яка діяльність, в тому числі і навчальна, має свою мету, об'єкт, суб'єкт, засоби, результат. У педагогічних науках поняття, «засіб» має широке значення. До його складу входять: підручник, слово вчителя, наочні посібники, аудіовізуальні засоби, комп'ютер, методи та форми навчання.

Всі засоби, спрямовані на навчання вмінню вчитися, можна розподілити на три групи: джерела знань; методи та прийоми; форми організації навчальної діяльності. До першої відносяться: слово вчителя, підручник, наочність, гра. До другої: бесіда, діалог, самостійна робота, створення проблемних ситуацій, вправи, система пізнавальних завдань. До третьої: колективна, групова, індивідуальна робота. Ця класифікація дає можливість цілеспрямовано використовувати дидактичні засоби, формуючи навчальну діяльність.

У дидактиці недостатньо вивчені функції окремих засобів у процесі формування вміння вчитися у молодших школярів. Ми зробили спробу розв'язати це питання. Визначаючи місце та роль дидактичного засобу в процесі формування вміння вчитися, ми виходили з того, що по-перше, вміння – це комплекс знань, прийомів, навичок, елементів досвіду. Воно включає знання основ дії, способу її виконання, зміст, послідовність, досвід виконання дій, що входять до складу вміння, елементи творчого підходу (вирішення проблеми, знаходження нестандартних підходів). Тому один засіб не може забезпечити формування вміння як комплексної дії. Потрібна система, де кожен засіб має своє місце та виконує певні функції.

Важливим засобом навчання та виховання школярів, особливо молодшого віку, є слово вчителя. Його роль підкреслюють всі педагоги, починаючи з Я. Коменського, який зазначав: «При проведенні уроку велике значення має вчитель. Книга – це німі вчителі. Тільки після пояснення вчителя

матеріал «оживає» та глибоко зберігається в душі учня». Діти молодшого віку мають недостатній запас знань, умінь для того, щоб самостійно вчитися. Тому функції слова вчителя в початковій школі вельми різноманітні. За його допомогою повідомляються нові знання, доводиться необхідність засвоєння нового способу дії, розкривається його склад, залучаються діти до сумісної роботи. При цьому слово поєднується з іншими засобами: наочністю, грою, змістом підручника.

Досвід автора та проведена робота показали, що функція слова вчителя залежить від етапу засвоєння способу діяльності. При його застосуванні та сприйнятті учнями за допомогою слова вчитель розкриває склад дій, які потрібно засвоїти, їх послідовність. У цьому випадку застосовується пояснення або бесіда. Інколи за допомогою слова вчитель створює проблемну ситуацію та залучає дітей до її аналізу, визначення невідомого, формулювання навчального завдання.

На етапі усвідомлення дій слово допомагає зрозуміти новий спосіб діяльності. Ефективними є евристична бесіда, проблемно-пошуковий діалог. Слово вчителя спрямовує розумову діяльність школярів на пошук потрібного способу розв'язання поставленого завдання, стимулюючи пізнавальну діяльність кожної дитини.

На етапі закріплення системи дій, з яких складається формуюче вміння, слово використовується для надання допомоги, підтримки тим учням, які її потребують. Форма та ступінь допомоги залежать від рівня знань, умінь, можливостей, індивідуальних особливостей учня. Допомога може проявлятися у вигляді вказівки на помилку, в навідних питаннях, рекомендаціях щось змінити, але не повинна бути прямою підказкою. Її ефективність залежить від майстерності вчителя, його ставлення до учня, яке виражається в тоні, інтонації. З цього приводу Ш. Амонашвілі писав, що не можна говорити про допомогу, якщо педагог, побачивши труднощі учня, задає додаткове питання та одночасно голосом або словесно виявляє незадоволення його недогадливістю,

відсталістю, незнанням. Така допомога не буде активізувати, розвивати можливості дитини. Вчитель допомагає в тому випадку, коли співчуває, стимулює, вселяє впевненість, доставляє учню радість навчання.

Велика роль слова вчителя на завершальному етапі формування, коли воно виступає в ролі оцінки праці дитини. В. Сухомлинський писав, що слово вчителя вселяє в душу дитини віру в свої сили, забезпечує радість успіху.

Функція слова залежить від методу, в якому воно застосовується. Так, в бесіді вчитель за допомогою слова керує діяльністю учнів. При цьому мають значення його голос, тон, міміка. Учень за інтонацією голосу вчителя визначає складність питання, можливість його розв'язання. «Монотонність зробить дітей сонливими, знищить у них бадьорість, силу, холодне, нічого не виявляюче обличчя вчителя не надихає дітей, не прилучає до занять, не розсіє їх сумніви, не підкріпить, не з'ясує питання», – писав видатний російський методист Д. Тихомиров. У діалозі за допомогою слова вчитель організує діяльність «зсередини», є учасником сумісної діяльності. Він висловлює свою думку з приводу тих чи інших кроків розв'язання пізнавального завдання, пропонує свої варіанти, але не підказує правильний шлях вирішення.

Таким чином, функція слова вчителя в процесі формування навчальних умінь залежить від етапу засвоєння, поєднання з іншими засобами, індивідуальних особливостей дітей, їх підготовленості. Воно мотивує, стимулює діяльність учнів, контролює, коректує її. За допомогою слова вчитель підтримує учнів, вселяє надію на успіх, оцінює вміння працювати самостійно, виховує впевненість у собі.

Роль підручника в процесі формування в учнів навчальних умінь досліджували О. Боданська, Б. Коротяєв, П. Підкасистий. Вони вивчали роль підручника в навчанні учнів середніх, і старших класах. Однак висновки мають загальний характер, і їх можна використовувати в початкових класах.

Підручник – навчальна книга, в якій розкривається програмний навчальний матеріал конкретного шкільного предмета. У навчальному

посібнику міститься матеріал, який має додаткову інформацію і може використовуватися для диференціації навчання, розвитку пізнавального інтересу, активності, самостійності, творчості дітей. Підручник і посібник – основні джерела знань, умінь і навичок у початковій школі.

Аналіз сучасних підручників для початкової школи показав, що вони відповідають зазначеним вимогам. До них включені завдання для розмови двох друзів, двох осіб по телефону та ін. Залучення учнів до виконання таких завдань забезпечує їм засвоєння поняття «діалог», формує важливі в соціальному плані комунікативні вміння, загальномовленнєві вміння, досвід культури спілкування.

Зміни відбулися не тільки в змісті завдань, але і в формулюванні завдань. Наприклад: «подумай», «запам'ятай», «перевір себе, перевір роботу сусіда», «зверни увагу» та ін. Ці завдання є своєрідною установкою, яка дуже важлива в психологічному плані. Автор підручника безпосередньо звертається до кожного учня. Для молодшого школяра це необхідно.

Вивчаючи функції і місце підручника в процесі формування вмінь вчитися, ми проаналізували відповідні розділи сучасних підручників для студентів педвузів різних авторів: В. Лозової, Г. Троцько та ін. Також були проаналізовані навчальні посібники В. Онищука і О. Савченко.

В. Лозова, Г. Троцько всі навчальні предмети поділяють у залежності від провідного компонента на три типи освіти і пропонують відповідну модель навчання (Г). Відповідно до мети дослідження нас зацікавила модель навчання предметів, провідним компонентом освіти яких є способи діяльності.

Ці моделі ми застосували при формуванні в учнів навчальних умінь. Знання про способи діяльності залучаються для усвідомлення учнями своїх дій, бо встановлено, що це необхідно для усвідомлення діяльності. Для здійснення кожного етапу цілеспрямовано добираються відповідні дидактичні засоби. Експеримент підтвердив думку авторів про те, що модель Г корисна для розвитку і самореалізації учнів.

Таким чином, сучасні підручники поступово готують учнів до самонавчання. У них передбачена система завдань для формування вмінь різного рівня. Спочатку на рівні оволодіння розумовими операціями (аналіз, порівняння та ін.), а потім – перенесення знань і способів дій у нову ситуацію.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, вивчивши функції основних дидактичних засобів, які застосовуються з метою формування, вміння вчитися у молодших школярів, ми прийшли до висновків:

– кожний дидактичний засіб має свої особливості, тому в процесі формування вміння вчитися виконує притаманні йому функції і займає певне місце;

– при їх виборі необхідно враховувати мету, завдання уроку, етап засвоєння способу діяльності, рівень компетентності учнів, майстерність вчителя;

– ефективність дидактичних засобів значно підвищується, якщо їх використовувати у взаємозв'язку, тобто в системі, оскільки цілісний об'єкт значно багатший, ніж окремі його частини.

Література

1. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т. 1. – М.: Педагогика, 1982. – 656 с.
2. Савченко А. Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников. – К.: Рад.школа, 1982. – 176 с.
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад.школа, 1973. – 243 с.

УДК 316.614-053.6-058.862

Костюк С.В.

аспірантки 3 року навчання ДВНЗ «ДДПУ»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ У ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ВТРАТИЛИ БАТЬКІВСЬКЕ ПІКЛУВАННЯ

У статті розглядаються питання соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування

Ключові слова: сирітство, соціальне сирітство, ініціативність, соціалізація, ре соціалізація, депривація, адаптація, сім'я, дезадаптована сім'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Трансформація соціально-економічних умов життя українського суспільства призвела до збільшення кількості кризових сімей і, як наслідок, до зростання дитячої безпритульності, соціального сирітства. Зростає різноплановість категорій сучасного сирітства. Відсутність наукових розробок із вказаної проблеми утруднює, а інколи робить неможливим здійснення заходів по ресоціалізації даної категорії дітей, а колективна форма утримання дітей в інтернатних установах не має змоги здійснювати корегуючі заходи відповідно до кожної категорії сирітства.

Тому для забезпечення ефективного процесу соціалізації дітей-сиріт виникла нагальна потреба пошуку дієвіших форм опіки таких неповнолітніх. Серед них таю альтернативні форми як створення будинків сімейного типу, передача дітей на виховання в прийомну та патронатну сім'ю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена

стаття. Проблемі сирітства взагалі, та соціального сирітства педагоги-науковці завжди приділяли багато уваги, це такі науковці як А. Капська, О. Кузьміна, І. Пеша, І. Трубавіна, Ж. Петрочко та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета цієї публікації – розглянута особливості соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування. Основні завдання: звернути увагу на основні проблеми соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Світовий досвід створення прийомних сімей – фостерінгу (від англ. – foster caring) переконав громадськість у тому, що прийомна сім'я є найбільш ефективною формою виховання дітей, які пограбують опіки держави. У процесі аналізу сирітства як соціально-психологічного явища ми перш за все стикаємося з таким поняттям, як соціалізація дитини. Психологічний словник дає наступне визначення соціалізації людини – це «процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як особистості, включення у суспільне життя як активної і дійової сили».

Первинним інститутом соціалізації дитини вважають сім'ю. Значення сім'ї та батьків визначається тими умовами, які вони створюють для розвитку дитини та засвоєння нею соціального досвіду. Діти, що частково або повністю втратили батьківську опіку, а також соціальні сироти мають обмежені можливості в задоволенні базових потреб та набутті соціального досвіду.

Складністю дослідження особливостей соціалізації дітей, що втратили батьківську опіку, є варіативність та індивідуальність кожного 53-го випадку ситуації соціального сирітства. Відрив дитини від біологічної сім'ї та розміщення її в сирітську установу призводить до розвитку депривації. Додатковим обтяжливим фактором в ситуації соціального сирітства може бути проживання цих дітей в несприятливих соціально-побутових умовах та в дезінтегрованій сім'ї. На психічному розвитку таких дітей позначається також

спадкова обтяженість одного або обох біологічних батьків: хронічний алкоголізм, наркоманія тощо.

Стан психічної депривації розвивається при обмеженні можливостей суб'єкта в задоволенні його основних (вітальних) психічних потреб. Автори терміну «психологічна депривація» виокремлюють такі її форми як: сенсорна, когнітивна, ідеаторна, емоційна, материнська, патернальна, соціальна, культурна. В ситуації сирітства одночасно можуть мати місце декілька видів деприваційних впливів, що і буде зумовлювати подальший розвиток дитини як у психофізіологічному, так і в особистісному розвитку.

Дослідження фізичного стану дітей, які виховуються в притулках або інтернатах, вказують на дизонтогенетичний розвиток (ретардацію, асинхронію, регрес), суттєве зниження антропометричних показників, а також на численність та різноманітність встановленої неврологічної та соматичної патології, такої як захворювання шлункового тракту та порушення обміну речовин, легеневі та дерматологічні хвороби, серцево-судинна патологія функціонального характеру.

Медичні дослідження особливостей розвитку депривованих дітей виявили також «вікову пріоритетність» синдромів психічних порушень. У депривованих дітей молодшого віку були діагностовані такі характерні порушення, як розлади тривожності та гіперкінетичні, розлади рухових стереотипів, прихильності, проблеми управління поведінкою, психосоматичні та неврозоподібні. У підлітків часто діагностуються також психопатоподібні афективні порушення, розлади потягів, адиктивна поведінка, специфічні прояви непокірності, порушення ідентичності.

Проблеми адаптації таких дітей є особливо актуальним для фостерінгу. Синдром соціальної дезадаптації може стати передумовою формування егоцентрично-утилітарної мотиваційної системи та розвитку асоціальної поведінки, що робить неможливим засвоєння дитиною бажаних нормативів поведінки та інтеріоризації ціннісних орієнтацій. Результати досліджень

свідчать, що діти-сироти виявляють слабку здатність розрізняти свої соціальні ролі, зважувати свої можливості встановлювати діадні стосунки, що своїми характеристиками різняться залежно від виду сирітства: від порушених – у соціальних сиріт, до зовсім відсутніх – у сиріт.

Проблемі соціального сирітства все більшу увагу починає приділяти соціальна психіатрія, започатковуючи для цього інтегральний підхід (соціально-психолого-педагогічний, соціально-психіатричний).

Дослідження, які проведені в цьому напрямку, вказують на етапність процесу ресоціалізації дітей. Важливим чинником першого етапу є розв'язання соціальних та юридичних питань – вилучення дітей із несприятливих умов життя, або послаблення дії патологічних чинників соціального оточення. На другому етапі проводиться психодіагностика порушень у дітей, розробляється та реалізується програма психотерапії, психолого-педагогічної корекції наслідків депривації за травматизації, обґрунтування адекватної навчально-виховної програми. На третьому етапі відбувається відтворення та компенсація соціальних зв'язків дитини та здійснюється соціально-психологічний моніторинг ефективності ресоціалізації. Основою для побудови таких індивідуальних програм реабілітації є діагностика особливостей психічного розвитку дитини, а наслідки деприваційного впливу потрібно аналізувати, як зауважують автори, використовуючи багаторівневий підхід у кожному окремо взятому випадку.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На основі узагальнення досліджень розвитку депривованих дітей можна дійти висновку, що в процесі соціалізації дитини, яка втратила батьківську опіку, через її розміщення в прийомній сім'ї мають розв'язуватися наступні питання: надання захисту дитині та створення можливостей для її нормального психічного та особистісного розвитку; здійснення корегуючих впливів не з точки зору соціально бажаних форм поведінки та встановлених вікових норм розвитку дитини, а на основі наявного фізичного, психічного та

соціального статусу дитини-сироти, діагностики її фізичного та психічного стану; допомога дитині у відреагуванні травматичного досвіду минулого; сприяння розвитку ідентичності дитини та гармонізації її Я-концепції, що стане основою саморегуляції поведінки; здійснення тривалої та парціальної ретрансляції соціально-культурних цінностей на прикладі виконання повсякденних ролей та поступового введення дитини в соціум; узгодження засвоєних дитиною моделей поведінки з соціально бажаними; виконання завдань ресоціалізації дитини в спільній діяльності та співпраці прийомної сім'ї із службою компетентної соціально-психологічної допомоги.

Література

1. Асанова Н.К. Психосоциальное развитие младенцев и детей, воспитывающихся в учреждениях: Методическое пособие / Под ред. Н.К. Асановой. – М.: Институт детской психотерапии и психоанализа, 1997. – 32 с.
2. Голик А.Н. Социальная психиатрия сиротства. – М.: Лаборатория Базовых Знаний, 2000. – 192 с.
3. Кузьміна О.В. Особливості соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування / О. Кузьміна // Проблеми трудової та професійної підготовки: наук.-метод. зб. / кол. авт./ укл. Стешенко В.В. – Слов'янськ: СДПУ, 2006. – Вип. 11. – 162 с.
4. Локтіонов О.В. Структурно-динамічна організація індивідуального досвіду. Автореф дис.... д-ра психол. наук. 19.00.01. Нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. – К., 2000 – 36 с.
5. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Волинець Л.С., Комарова Н.М., Антонова-Турченко О.Г. та ін. – К., 1998. – 120 с.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

У збірнику наукових праць «Актуальні питання сучасної педагогіки» публікуються наукові статті за напрямками:

1. Вища школа
2. Загальна школа.
3. Початкова школа.
4. Дошкільна педагогіка.
5. Історія педагогіки.
6. Соціальна педагогіка.

Наукові статті, що подаються до друку, повинні бути написані українською мовою (крім статей, надісланих зарубіжними учасниками) та містити матеріал, не опублікований раніше.

Обсяг статті, включно зі списком цитованої літератури (не більше 12 джерел), повинен становити не більше 5 повних сторінок формату А4.

Рукопис оформляється згідно з Держстандартом ДСТУ 3008-95 за такою структурою:

У першому рядку: ліворуч (без відступу) вказують класифікаційний індекс **УДК** (шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14). УДК надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

Прізвище та ім'я автора(ів) статті (вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14).

Посада, вчене звання, місце роботи, адреса електронної пошти (вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, *курсив*, кегль 14).

Назва статті розміщується нижче через один інтервал, вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14, усі літери прописні.

Анотація подається через один інтервал від назви статті, вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman, кегль 14, *курсив*, відступ першого рядка

на 1,25 см. Текст анотації повинен мати обсяг 4-5 рядків, у якому стисло викладається актуальність статті, мета, зміст, перспективи подальших досліджень.

Ключові слова розташовуються безпосередньо під анотацією, вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman, кегль 14, *курсив*, відступ першого рядка на 1,25 см.

Основний текст статті, розподілений на абзаци, подається відповідно до вимог: набір тексту здійснюється у редакторі Microsoft Word (розширення.docx,.doc,.rtf), шрифт Times New Roman, кегль 14, прямий, через 1,5 міжрядкових інтервали, на аркуші формату А4 (книжковий), усі береги по 2 см.

Основний текст статті повинен містити необхідні елементи (без нумерації в тексті), які потрібно виділити напівжирним шрифтом:

- 1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.**
- 2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.**
- 3. Формулювання цілей статті (постановка завдання).**
- 4. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.**
- 5. Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.**
- 6. Література** (розміщується через один інтервал від останнього рядка тексту з відступом слова «Література» на 1,25 см).

Посилання на використані джерела подаються по тексту у квадратних дужках ([1, с. 3]). Оформлення літературних джерел слід виконувати відповідно до вимог ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної

та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Рисунки (схеми, графіки, малюнки, фото та ін.) вставляють у статтю в одному з форматів (.jpeg,.bmp,.tif,.gif) з роздільною здатністю не менше за 300 dpi (подавати якісні оригінали). Написи на рисунках виконують шрифтом основного тексту та розміру. Рисунки підписують і нумерують (якщо їх більше ніж один) під рисунком по центру тексту за допомогою шрифту Times New Roman, кегль 14, *курсив*. **Усі об'єкти в простих рисунках, зроблених у Word, мають бути обов'язково згруповані.** Текст статті не повинен містити рисунків і/або тексту в рамках, рисунків, розташованих поверх/за текстом й т.п. – текст слід форматувати таким чином, щоб для всіх об'єктів було встановлено розміщення «у тексті». Складні, багатооб'єктні рисунки з нашаруваннями готувати за допомогою графічних редакторів (CorelDraw, PhotoShop та ін.).

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією, текст у таблиці оформлюється шрифтом Times New Roman, кегль 14, через 1 міжрядковий інтервал. Обсяг таблиць не повинен перевищувати 1/4 загального обсягу статті.

УВАГА!!! У тексті не допускається вирівнювання пропусками (для цього використовуються параметри абзацу); розрізняються дефіс «-», який не відділяється пропусками, і тире « – », яке відділяється з обох боків пропусками; перед розділовими знаками пробіл не ставиться, а після них – ставиться. Дужки та лапки безпосередньо охоплюють текстовий блок і відділяються пробілами лише зовні. У документі не застосовуються колонтитули (крім першої сторінки публікації зі знаком авторського права) та зноски.

У тексті статті ініціали відділяються від прізвищ, а сторінка від номера нерозривним пробілом (комбінація клавіш Ctrl+Shift+Пробіл), напр: *І. О. Синиця* або *с. 15*.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ!!! Текст має бути вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен,

посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій. Посилання на роботи, що не публікувались не припустиме.

Наприкінці статті автор вказує дату відправлення оригіналу статті до редакції.

7. Відомості про кожного автора подаються на окремому листі (не входить в оплату за статтю), де зазначається:

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Вчене звання _____

Науковий ступінь _____

Посада _____

Місце роботи _____

Поштова домашня адреса: _____

Країна _____

Номер мобільного телефону _____

Адреса електронної пошти _____

УВАГА!!! Обов'язковою для всіх авторів, які не мають наукового ступеня, є **зовнішня рецензія-рекомендація**. Для авторів без вченого ступеня (зокрема й магістрантів) рукопис супроводжується рецензією наукового керівника.

Видання здійснюється із залученням авторських коштів: для викладачів, вчителів – 20 грн. за одну сторінку тексту, для аспірантів – 15 грн. за одну сторінку тексту, для студентів – 10 грн. за одну сторінку тексту. Вартість кожного **додаткового** примірника 70 грн. Оплата статті здійснюється особисто за адресою: м. Слов'янськ, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра педагогіки, Г. Батюка, 19, головний корпус, 6 поверх, ауд. 626 **або перерахуванням** на картку Приватбанку № 5168 7572 9774 0617 із позначкою «За статтю **прізвище автора**» після повідомлення на електронну адресу автора про прийняття

редколегією статті до друку, але не пізніше 5 днів після отримання повідомлення.

Матеріали для публікації можуть подаватись або особисто за адресою: м. Слов'янськ, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра педагогіки, Г. Батюка, 19, головний корпус, 6 поверх, ауд. 626, або електронний варіант надіслати на електронну пошту за адресою **pedagogiki_kafedra@mail.ru**. Назва файлу повинна мати прізвище автора **Шевченко_стаття.doc, Шевченко_квитанція.jpeg**.

ЗМІСТ

Кузьміна О.В., Годунова Н.Б. Особливості екологічного виховання в загальноосвітній школі.....	3
Кузьміна О.В., Грицай К.В. Деякі аспекти розвитку, виховання і формування особистості.....	7
Кузьміна О.В., Задирака Х.В. Виникнення і розвиток педагогіки як науки	13
Кузьміна О.В., Агеев А.А. Взаємодія школи та сім'ї у вихованні дітей	18
Кузьміна О.В., Бельська А.К. Особливості естетичного виховання учнів у школі.....	22
Кузьміна О.В., Ольховецька К.О. А.С. Макаренко про вплив колективу на формування особистості.....	27
Кузьміна О.В., Рябкін О.О. Роль взаємозв'язку школи та сім'ї у вихованні дитини	33
Кузьміна О.В., Серокурова В. Роль батьків у вихованні особистості дитини	37
Кузьміна О.В., Пархоменко Г.О. Роль матері в формуванні особистості дитини	42
Георгян Н.М., Гоц Л. Педагогічна імпровізація як науково-педагогічна проблема	46
Курінна С.М., Григорович Н. Особливості формування професійної компетентності майбутніх вихователів ДНЗ.....	52
Головко М.Б., Насирова К. Навчально-методичне забезпечення підготовки майбутнього вихователя як комплексна інформаційна модель педагогічної системи	58
Саяпіна С.А., Колісніченко Т. Уплив шкільних конфліктів на міжособистісні стосунки, особистість у педагогічному процесі	65
Саяпіна С.А., Яцевич Ю. Театральна самодіяльність дітей старшого дошкільного віку як педагогічно організований творчий процес.....	74
Крутогорська Н.Ю., Палаткін Є. Експериментальні викладки дослідження особистості сучасного вчителя	83
Крутогорська Н.Ю., Пономарьова А. Роль фізичної культури і спорту у профілактиці девіантної поведінки у підлітків	92
Білецький О.А., Пархоменко К. Інтернет-технології як фактор підвищення кваліфікації вчителів.....	97
Білецький О.А., Вагнер Г.О. Проблема гуманізації процесу навчання в освіті ..	102

Ціко І. Методичні принципи формування етнокультурної компетентності учнів 5-7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури	108
Плюхіна Н.П., Синельченко Ю. Дидактичні засоби як умова формування пізнавальних умінь молодших школярів	113
Костюк С.В. Особливості формування соціальної ініціативності у підлітків, які втратили батьківське піклування.....	120
Вимоги до оформлення статей	125

Актуальні питання сучасної педагогіки

*Збірник наукових праць
Виходить двічі на рік
(Випуск 1)*

Відповідальний редактор:

О. В. Кузьміна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Макет і верстка – **К. Ю. Іванова**

Адреса редакції: 84121, Донецька область, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра педагогіки (головний корпус, 6 поверх, ауд. 626).

E-mail: pedagogiki_kafedra@mail.ru.